

JOS. BERTOK — KRONIKA DVORAZREDNE LJUDSKE ŠOLE NA SPODNJIH ŠKOFIJAH

Gradivo za podobo Škofij in Plavij v Slovenski Istri 1900—1913

BRANKO ŠUŠTAR

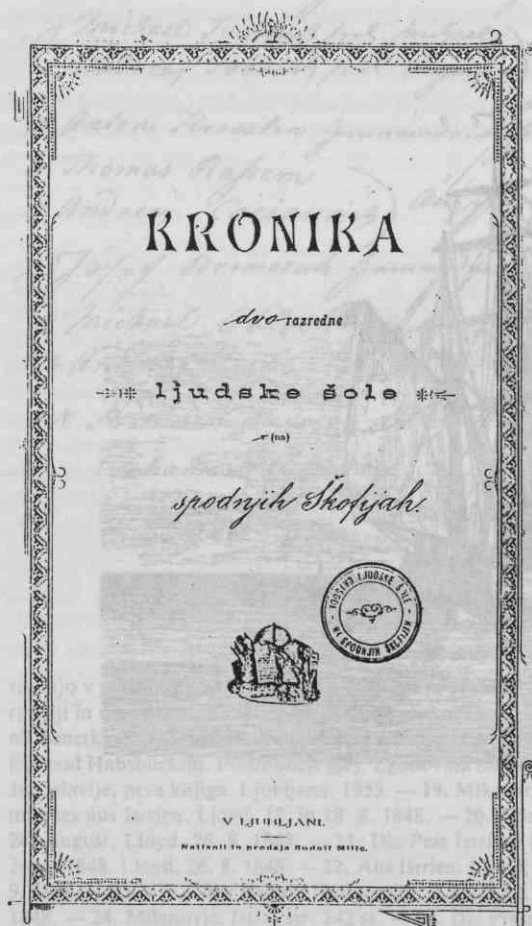
Od vse šolske dokumentacije je najmikavnejša kronika, ki je tudi pomemben vir za zgodovino kraja. Ne le odlična vezava, temveč tudi vsebina vrste zapisov iz posameznih šolskih let ji daje posebno veljavo. Šolniki jo hranijo posebej skrbno in med gradivom arhivskih fondov šol je na prvem mestu.¹ Tudi raziskovalec preteklosti šole ali kraja najprej povpraša po njej. Tako ni čudno, da so o pomenu kronik pisali šolski časopisi že v prejšnjem stoletju; dva prispevka o tem pa je prinesla tudi revija Kronika v svojem prvem in desetem letniku.² Številni so članki, v katerih so kronike šol uporabljene kot vir, od teh vsaj dva objavljena v zadnjem času.³ S področja Primorske zahodno od nekdanje rapalske meje se je ohranilo v naš čas

precej manj arhivskega gradiva in med njimi tudi šolskih kronik iz obdobja avstrijske oblasti, kakor s področja ostale Slovenije. Tako je vsak tak dokument dragoceno poročilo o slovenski šoli in o krajevnih razmerah.

Kronika ljudske šole na Spodnjih Škofijah je pisana v temu namenjeni zvezek formata 21 x 33,7 cm, ki ga je kot tiskovino izdal Rudolf Milic v Ljubljani. Črno vezane platnice krasi reliefno vtisnjena dekoracija ob spodnjem in zgornjem robu, sredi pa prav tak napis »Šolska Kronika« ter secesijska vinjeta pod njim. Ta dva sta opremljena še s pozlato. Kronika časovno obsega pripoved o nastajanju šole na Spodnjih Škofijah od zadnjih let 19. stoletja naprej do zadnjega vpisa v šolskem letu 1912—13. Od septembra 1960 naprej jo hrani arhiv Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani.⁴

V uvodu je najprej opisan nastanek šole, nato sledijo zapisi o posameznih šolskih letih, sestavljeni za nazaj. Z letom 1903—04 je bila kronika pisana za vsako leto sproti. Vpisi so razdeljeni na posamezne teme: prazniki med šolskim letom, razni obiski sprememba šolskega osebja, včasih tudi dodatek. Od leta 1906—07 ima kronika poglavje učiteljstvo, uk, uspeh in obisk. Z letom 1910—11 pa je pri pisanju upoštevan odlok istrskega deželnega šolskega sveta o razdelitvi šolske kronike. Tako je v zadnjih letih kronika sestavljena po temah: »šolski prazniki, pouka prosti dnevi, šolski izleti, šolske veselice in zabave, razni poseti, učiteljsko osebje in šola, pouk, uspeh in obisk, spremembe v višjih šolskih oblastnih ter razno.« Tekstualni del vedno zaključuje statistični pregled.

Uvodni del kronike predstavljamo malo skrajšano, besedilo kasnejših šolskih let pa po posameznih temah skozi vsa obravnavana leta, deloma dobesedno (in brez lektorskih popravkov), deloma s povzetki vsebine. Kaj manj pomembnega je tudi izpuščeno, tako uvodi posameznih letnih vpisov, spremembe v državnem in deželnem političnem vodstvu, nekatere stvari pa so podane strnjeno (statistični podatki, pouka prosti dnevi). Z roko šolskega nadzornika pa je vpisano tudi nekaj (slovničnih) popravkov ali pa označen del teksta, ki naj bi ne sodil v kroniko. A tega ni bilo prav dosti (npr. o volitvah 1895 v uvodu, o nadzorovanju verouka 1909—10, dekretu o vzporednici in o občinskih volitvah 1911—12). Kronika je pisana zavzeto in zanimivo, mestoma kar kramljajoče. Včasih poseže tudi v splošno problematiko Istre ali nas seznanja z bližnjo okolico, ne manjka pa v njej tudi sodb zapisovalca, čeravno naj bi bile »polemične opazke in kritične presoje«⁵ v kroniki izključene.

Naslovni list Kronike dvorazredne ljudske šole na Spodnjih Škofijah.

JOSIP BERTOK

Kronika je scela delo ene roke. Pisal jo je Josip Bertok, ki je od začetka leta 1903—04 služboval na spodnješkofijski šoli kot šolski voditelj. Rojen je bil pri Čezarjih v dolini Rižane leta 1882 v kmečki družini. Obiskoval je pripravnico in učiteljsiše v Kopru, kjer je maturiral 1901, nato pa učiteljeval na enorazrednici v Kubeđu do poletja 1903. O tem je pisal tudi v škofijski šolski kroniki. Kot šolski voditelj dvorazrednice na Spodnjih Škofijah je služboval od šolskega leta 1903—04 naprej ter jo vodil tudi kasneje, ko je v šolskem letu 1912—13 prerasla v trirazrednico. Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil mobiliziran.⁶ V vojski si je nakopal kal bolezni, ki se mu je razvila v neozdravljivo jetiko. Po koncu vojne je zopet nastopil svojo službo, ter jo, dasi zelo težko, opravljal do šolskega leta 1920—21. Zaradi bolezni se je preselil v Koper, kjer je 30. julija 1921 umrl v 40. letu starosti. Zapustil je ženo in tri hčerke, stare 15, 14 in 12 let.⁷ Njegova polsestra Eva ga je ohranila v spominu kot strogega in zavzetega učitelja, ki so ga »Škofjoti imeli dosti radi.«⁸ Nekrologa v tržaških glasilih *Edinost* in *Učiteljski list* omenjata Josipa Bertoka kot krepkega, močnega in zdravega moža vesele narave in smehljajočega se obraza. Kot učitelj se je trudil, »da bi mladini vsadil v srce ne le eno znanje, ki mu ga je predpisoval zakon, temveč tudi ljubezen do svojega materskega jezika, do svojega naroda.« V tem duhu je deloval tudi zunaj šole ter ustanovil na Sp. Škofijah pevsko, bralno in godbeno društvo »Istrski grmič«,⁹ kateremu je bil pevovodja. Vodil je tudi posojilnico in hranilnico¹⁰ na Škofijah ter bil (menda) več let zastopnik v miljskem občinskem svetu¹¹ ter odbornik in nekaj časa tudi predsednik Slovenskega učiteljskega društva za koprski okraj. Skratka bil je »duša vsemu narodnemu delu na Škofijah, ustvaritelj in prebuditelj narodnega življenja v tem kraju.«¹²

Zapis v *Edinosti* omenja, da ga je ljudstvo »ljubilo in spoštovalo, ker je rad vsakemu pomagal, kjer je le mogel.« Nato pa opiše pogreb z ogromno udeležbo, godbo, petjem in govorom učitelja Venturinja. Učiteljski list je svoj zapis zaključil: »Kdo bo danes izpolnil praznino, ki jo pušča, ko se od dne do dne bolj redči število naših kulturnih delavcev?«¹³ Josipa Bertoka ml. omenja tudi Primorski slovenski biografski leksikon, ko našteva osnovnošolske učitelje, ki so delovali pri prosvetnem delu na vasi, in sicer v zapisu o Josipu Bertoku st. (1877—1955). Ta je bil ne le soimenjak in rojak nadučitelju na Sp. Škofijah, temveč tudi šolnik v slovenski Istri, nekaj let v Bertokih.¹⁴

ŠOLA NA PLAVJAH DO 1900

Osnovna šola na Škofijah se omenja že 1820,¹⁵ na Plavjah pa 1864, a tedaj na Škofijah šole že ni bilo več. Leta 1864 pa so bile šole na tem področju v Kopru, Rižani, Dekanih, Plavjah, Tinjanu, Ospu in v Miljah.¹⁶ Več podatkov o šoli na Plavjah imamo od

Josip Bertok 1882—1921, učitelj na Spodnjih Škofijah (fotografijo hrani dr. Igor Kosmina, Izola—Trst).

srede 80. let 19. stoletja naprej, ko je tam delovala »šola za silo s slovenskim učnim jezikom«, kakor se omenja v imenikih ljudskih šol.¹⁷ Najprej jo je oskrboval Bartolomej Križaj,¹⁸ (kaplan), od 1887 do 1900 pa duhovnik Anton Notar.¹⁹ Po dostopnih podatkih je imela najprej okoli 40 učencev (1886: 41, 1887: 49), v 90. letih 19. stoletja pa okoli 75; v šolskem letu 1896/97 le 64. Soloobveznih otrok je bilo od 118 do 90, več na začetku in manj ob koncu 90. let. Obisk je bil od 61 do 63% (1890—1892) in od 78 do 71% (1894—1896). Šola se omenja še ob koncu šolskega leta 1899—1900, nato so po ustanovitvi šole na Spodnjih Škofijah to obiskovali tudi otroci s Plavij, dokler ni bila s šolskim letom 1904—05 odprta plavska šola kot podružnica spodnješkofijske.

ŠKOFIJE IN PLAVJE V LETU 1900 IN 1910

Področje Škofij in Plavij je upravno sodilo k občini Milje (Muggia) v sodnem okraju Koper, cerkveno pa so bile Škofije del župnije Lazaret-Bertoki (Risano, kakor je omenjena v cerkvenih šematizmih; ital. Risano, slov. Rižan). Plavje s kaplanijo sv. Lucije pa so bile v okviru župnije Osp. In kakšno sliko kraja nam ponujajo statistični podatki iz let 1900 in 1910?²⁰

Škofije so imele leta 1900 v 266 hišah 1426 prebivalcev, deset let zatem pa 313 hiš in 1675 prebivalcev. Na Plavjah pa je bilo leta 1900 v 127 hišah 609 prebivalcev, po desetih letih so našteali 145 hiš in 771 ljudi.

V tem času je naraslo število hiš na Plavjah za 14%, prebivalcev pa je bilo za dobro četrtino več. Na Škofijah pa je v desetletju 1900—1910 tako število hiš kakor ljudi naraslo za dobrih 17%. Zanimivo je spremljati razmerje med pripadniki slovenskega in italijanskega občevalnega jezika, ne da bi načenjali vprašanja verodostojnosti popisovanja. V letu 1900 predstavljajo Italijani tako le dobrih pet procentov, leta 1910 pa že čez 15% Plavčanov. Na Škofijah pa je bilo Italijanov leta 1900 za dobrih 18%, deset let zatem pa jih je bilo že čez 28% prebivalstva.

kraj	hiše	prisojno prebivalstvo	slov.	ital.	nemški	tujci
1900:						
Plavje	127	609	565	34	3	
Škofije	266	1426	1173	223	—	
1910:						
Plavje	145	771	604	143	—	24
Škofije	313	1675	1042	580	6	47

Število hiš in prebivalcev na Škofijah in na Plavjah 1900 in 1910

katastrska občina	skupna površina (ha)	davku podvržena na zemljišča	njive	travniki	vrtovi	vinogradi	pašniki	gozd
Plavje	642	620	38	63	28	114	56	321
Škofije	867	651	49	84	151	202	116	49

Vrste zemljišča v k.o. Plavje in Škofije leta 1910 (v ha)

Čeprav je bila škofijska katastrska občina precej večja od plavske (867 : 642 ha), je bilo davku zavezanega zemljišča na Škofijah le nekaj več. Leta 1900 je bilo na Škofijah od tega za skoraj tretjino vinogradov, precej vrtov in pašnikov (prvih za dobro in drugih za slabo tretjino), manj pa travnikov, njiv in gozdov. Na Plavjah je nad polovico površine predstavljal gozd, dobro petino je bilo vinogradov, okoli desetine površine so predstavljali travniki in pašniki, manj pa je bilo njiv in vrtov. Na Škofijah je bilo tudi eno veleposestvo. Od živine je bilo le nekaj konj, zato pa več govedi — na Plavjah 122, skoraj toliko kot hiš, na Škofijah pa 155. Tam so redili še precej svinj (115), skoraj za trikrat več kot na Plavjah. Leta 1910 je bila na Škofijah poštna nabiralnica (poštni urad za oba kraja je bil v Žavljah — Zaule), hranilnica in posojilnica (slov.), babica in železniško postajališče.²¹

KRONIKA DVORAZREDNE LJUDSKE ŠOLE NA SPODNJIH ŠKOFIJAH

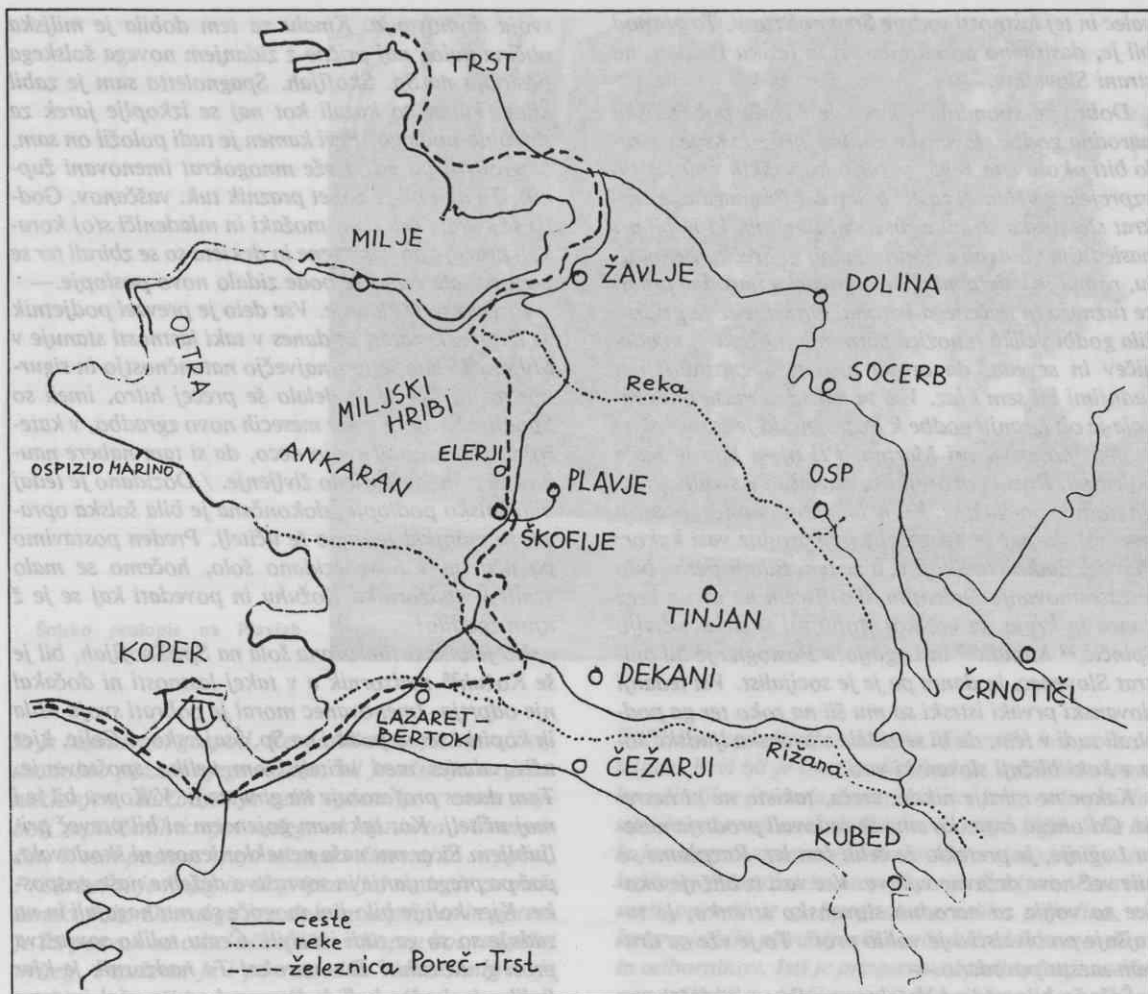
Spomina vredni šolstvo zadevajoči dogodki pred ustanovitvijo tukajšnje šole.

Po preteku celih pet šolskih let bi bil vendar enkrat čas napisati par vrstic o ustanovitvi, razvoju in obstanku tukajšnje ljudske šole. Da pričnemo s prvo točko, bomo skušali isto razviti z naravnimi dokazi. Na delo tedaj! (...)»²² Mnogo je ljudi na svetu, kateri se gmotno uskujujejo, kateri veliko dragega časa potratijo v blagor svojemu bližnjemu. —/ Bližamo se sedaj k stvarnemu našemu poročilu. Evo nas na delu—!

Tu na Škofijah je živel in še živi g. Ivan Spagnoletto,²³ kateri je mnogo pripomogel svojim soobčanom s tem, da se je ustanovila tukajšnja šola. Zvest njegov podpiratelj in sodrug v vseh zaprekah, katere je moral prvoimenovani gospod prodreti, bil je tačasni župnik v Lazaretu č.g. Jakob Kocijan.²⁴ Trden mož stare kraške rodovine preminul je l. 1904 v Trstu kot upokojenec. Ni-li dovolj pomagano bližnjemu če se mu preskrbi kraj, kjer njegovi potomci nabirajo si nauk za prihodnje njih življenje!—

Mimogrede bodi povedano, da plavski so na lastne stroške sezidali si lepo šolsko poslopje²⁵ brez, da bi jim bila zagotovljena od istrskega deželnega odbora, kateri plačuje iz deželnega šolskega fonda učiteljstvo, kaka učna moč. Mnogo so delali na to, da bi vdobili lastnega učitelja, a vse zastonj. Gorje je dan-danes slovenecem v naši tužnej deželi, gorje! Podpirani so bili po tedanjem in še sedanjem deželnem poslancu č.g. Josipu Komparet-u,²⁶ osapskem dekanu. Na roki bil jim je tudi tedanji okrajni šolski nadzornik našega okraja g. profesor Josip Kožuh. — Drugi imenovani gospodov bil je profesor na c.kr. moškem učiteljišču v Kopru.²⁷ Sedaj je profesor v Celju na Sp. Štajerskem. O tem spregovorimo več na drugem mestu. — Plavčani so se obrnili celo do družbe »Sv. Cirila in Metoda za Istro«. Ista družba jim je po prizadevanju prej imenovanega dekana in dičnega nam Spinčiča res ugodila. Pričetkom šolskega leta 1904—05 imela je nastopi svojo službo na Plavjih družbina učiteljica gospica A. Žic. — Še prej preskrbeli so si na lastne stroške privatnega ex-učitelja g. Josipa Pečariča.²⁸ — Učiteljica Žic imela je že vso svojo sobino in kuhinjsko opravo na novem njenem stanovanju. V tem času pa počil glas kakor iz oblakov strela, da na Plavjih odpre dežela občno ljudsko šolo. Bodi, za zdaj pustimo to na miru in preidimo k našemu Spagnolettu!

Povedali smo že, da ima kmet na polju veliko zaprek preden se mu poplača trud za njegovo delo. Tudi našemu Spagnoletu bilo se je boriti proti vetru, proti raznim glodavcem i.t.d. Mnogo je moral omenjeni pretrpeti in tudi časa in denarja je moral mnoga darovati preden je prišel do zaželjenega mu cilja. V to svrhu je rabil i mnogo nemoških dejanj. Oni »mnogo« v ravnokar navedenem stavku najbrže ne bode na pravem mestu, pa napisan je in bodi, zgodi se naj kar hoče. Skoro gotovo je on s tedanjim vaškim županom in občinskim odbornikom Antonom Bertok-om na

Skica področja Škofij in Plavij z okolico. Stanje okoli leta 1910.

kompetentnih straneh, da bodo njegovi soobčani, dasiravno Slovenci po narodnosti in po jeziku, volili v V. kurijo z gospodovalno stranko, t.j. z istrskimi Italijani, kar se je tudi zgodilo. To je največ pomagalo, da se je ustanovila tukaj sedanja šola. L. 1895. res je volilo tukajšnje prebivalstvo z italijansko stranko in to prvič ob času volitev. Takrat so pa tule propadli, in zmagala je slovanska stranka. Drugače pa je bilo šest let za tem. Za leto 1901. so bile na novo razpisane volitve za v državni zbor. Tukajšnji vaščani ostali so pri starem in volili proti svoji svojej lastnej narodnosti, proti svojim rojstnim bratom in premagali so tudi ter pridobili devet volilnih mož, kateri so s Krstičevo stranko²⁹ izpodrinili dičnega našega Laginjo³⁰ in posadili na njegovo mesto g. Srečka Benati-ja,³¹ advokata v Kopru. Kakor Vam vže povedano Škofijci so poslali Bennatija v državni zbor in s tem so se prikupili deželni gosposki. Spagnolettu bil je sedaj pot glajji, jedna največjih zaprek bila je odstranjena. Poslušajte in strmite! Vse okoličanske vasi so volile za slovensko stranko, le tukajšnja vas in nekaj kolonov

proti in vendar so prodrli. Potrpeti se mora, to je po istrsko. Škofijci so se deželni gosposki prikupili, kdo se jim je pa zameril, to prav lahko uganete. Prosto Vam bodi!

Ravno sem povedal, da so se prikupili tukajšnji vaščani deželni istrski gosposki. Navedli smo tudi vzrok, radi katerega so postali Spodnji Škofijci takorekoč milijenci istrskih Italijanov. Da pa isti zadostijo dejanju tuk. prebivalstva, dovolil je deželni odbor odprtje nove ljudske šole v škofijski davčni občini. Ta je pa precej razsežna. Središče iste je bilo po mnenju raznih oseb tudi razno. Nekateri so hoteli imeti jo na Miljskem hribu, drugi na Srednjih Škofijah, tretji pri Marinu, četrti na Plavijah, dasiravno tvori ta vas z okolišem svojo posebno davčno občino. Tudi za tu se jih je veliko potezalo in v prvi vrsti pa Spagnoletto in vaški župan in občinski odbornik Anton Bertok. Kožuh sam je tudi meril razdaljo med posameznimi naselbinami ter vdolbil središče na Sr. Škofijah. Njemu je prav pridno pomagal narodni izdajica g. Albin Postogna kot tedanji občinski sveto-

valec in tej lastnosti sodrug Spagnoletto-v. Ta gospod bil je, dasiravno po narodnosti in jeziku Italijan, na strani Slovanov.—

Dobro se spominjam kako je čakala pobežanska narodna godba slovanske volilne može /: to je moralo biti okolu leta 1895. :/ blizu koperskih vrat ter jih vzprejela z »Naprej zastava Slave«. Premagala je onkrat slovanska stranka, in dični Laginja, ki je bil pri naslednjih volitvah izpodrinjen po g. Srečku Bennati-ju, romal je v državni zbor zagovarjat narodne pravice tužnega in tlačenega Istrana. One dne se je pridružila godbi velika množica narodnih možakov, mladeničev in seveda, da otroci niso tudi zaostali; mej zadnjimi bil sem i jaz. Vsa ta narodna masa odkorkala je ob igranju godbe k Postogni, ki je stanoval na svojem posestvu pri Marinu. Pri njem bila je mala pojedina. Razni govorniki so naglašali v svojih govori h pomen onega dne. Ko je bil vsemu konec, posetili smo vsi skupaj še druge bližnje narodne vasi kakor: Plavije, Badiho in Skofije, a ne teh. Bilo je petja, bilo je zasramovanja Dolenjim Škofijscem na račun brez konca in kraja. Iz več kot stotih grl si slišal »Živijo Spinčić,³² Mandič³³ in Laginja!« Postogna je bil onkrat Slovenec, in danes pa je je socijalist. Vsi tedanji slovanski prvaki istrski so mu šli na roko ter ga podpirali tudi v tem, da bi se zidala slovenska ljudska šola v kaki bližnji slovenski vasi.—

Kakor ne miruje nikdar sreča, takisto ne ni nesreča. Od onega časa, ko smo se radovali prodrnja našega Laginje, je preteklo že celih šest let. Razpisane so bile več nove državne volitve. Vse vasi iz bližnje okolice so volile za narodno slovansko stranko, le tukajšnje prebivalstvo je volilo proti. To je vže na drugem mestu povedano.—

Šola je bila vže od deželnega odbora in deželnega šol. sveta sistimizirana: dekret z dne . Gospod Spagnoletto si je toliko prizadeval in nagovarjal občinsko starešinstvo, da se isto izreklo za sezidanje novega šolske poslopje na Sp. Škofijah. Miljski občinski zastop je bil-in je še po večini italijanski, oziroma italijansko-socijalističen. Občinski zastop bil je res za sezidanje šol. zgradbe na Sp. Škofijah, a temu so protivili davkoplačevalci ter zahtevali naj se odpre šola kje drugje in ne ravno na Sp. Škofijah. Najhujši podpihovalec in hujskač bil je seveda g. Postogna. Spagnoletto je več ubupoval. Mislil je in sklepal kaj mu je narediti. Svoje stanje potoži župniku Kocijan-u. Ta je bil prebrisan človek. Reče mu: »Zneste kaj, Vanik, Vi treba, da greste v Parenzo in, ko Vam drago pojedem tudi jaz z Vami.« Dobro. Sporazumela sta se in določila dan za odhod. — Spagnoletto je parkrat tudi sam tam.— Ko sta prišla s pokojnim Kocijanom tja, napotila sta se naravnost do deželnega glavarja. Tedanji deželni glavar g. Campitelli³⁴ ju je prav prijazno sprejel. G. Spagnoletto mu je potožil kaj in kako delajo, da bi se ne sezidala nova šola v njegovej vasi. Glavar malo pomislil ter pravi na-to: »Lei vada a casa tranquillo che la scuola verrà fabbricata nela località di Scoffie di sotto.«³⁵ Oba tukajšnja odposlanca vrnila sta se pomirjena po besedah Campitellijevih na

svoja domovanja. Kmalu za tem dobila je miljska občina nalog naj prične z zidanjem novega šolskega poslopja na Sp. Škofijah. Spagnoletto sam je zabil kline, kateri so kazali kot naj se izkoplje jarek za stavbino podlago. Prvi kamen je tudi položil on sam, blagoslovil pa ga je vže mnogokrat imenovani župnik. Ta dan bil je zopet praznik tuk. vaščanov. Godba je svirala celi dan, možaki in mladeniči s(o) koraliki pražnje po vasi, žene in dekleta so se zbirali ter se pogovarjale čemu se bode zidalo novo poslopje.—

Pričelo se je zidanje. Vse delo je prevzel podjetnik g. Degrassi, kateri še danes v taki lastnosti stanuje v Miljah. Delalo se je z največjo natančnostjo in sigurnostjo in, ker se je delalo še precej hitro, imeli so Spodnje Škofijci v par mesecih novo zgradbo, v katero naj bi pošiljali svojo deco, da si tam nabere naukov za prihodnje njeno življenje. / Dozidano je tedaj bilo šolsko podlopje, dokončana je bila šolska oprava, in manjkal je samo še učitelj. Preden postavimo pa učitelja v novosezidano šolo, hočemo se malo vrniti k nadzorniku Kožuhu in povedati kaj se je z njim zgodilo!

Ko je bila sistimizirana šola na Sp. Škofijah, bil je še Kožuh³⁶ nadzornik a v takej lastnosti ni dočakal nje odprtja. Imenovanec moral je pobrati svoja »šila in kopita« ter se podati na Sp. Štajersko, v Celje, kjer uživa danes med učiteljstvom veliko spoštovanje. Tam danes profesoruje na gimnaziji. V Koprui bil je i moj učitelj. Kot tak nam gojencem ni bil preveč priljubljen. Sicer mu naša nenaklonjenost ni škodovala, pač pa preganjanje in sovraštvo deželne naše gosposke. Kjer koli je bilo jim mogoče so mu nagajali in na zadnje so so ga tudi iznebili. Čemu toliko sovraštva proti g. Kožuhu? Evo uzroke! Ta nadzornik je kjer koliko in kadar koli je le mogel zagovarjal interese istrskega Slovana. Potezal se je preočito proti ustanovitvi nove šole v tej vasi — zahteval je namreč naj se zida kje drugje—. Ko je pa ob prej navedeni priliki g. Spagnoletto obiskal deželnega glavarja v Poreču, povedal je istemu vsa dejanja Kožuhova. Campitelli — to je meni osebno pripovedoval Spagnoletto — je odgovoril in nekako odločno zatrdil, da Kožuh se ne bo de postaral v Koprui in to radi njegovega početja. Kaj je napravil hudega? Ni-li vsakemu človeku sveta dolžnost zagovarjati svoj narod, svoj jezik? Seveda, da je, a v naši Istri tega človek ne sme in posebno še ne, še je plačan od deželnega fonda kakor je bil plačan g. Kožuh. Tedaj: kar je deželni glavar zatrdil Spagnolettiju se je zgodilo vže v naslednjem letu — bržkone v letu 1899. Kožuh službuje sedaj na Stajerskem, in plačuje ga pa Istra. Kaj mar deželi, če tudi plača par tisoč na leto, samo, da se iznebi človeka, kateri jej ni po volji. Se boljše godi našemu tovarišu Lapajne-tu?³⁷ Ne; tudi on je postal žrtva dež. gosposke.—

Po Kožuhovem odhodu ostal je naš okraj brez okrajnega šol. nadzornika. Imenovati je bilo treba drugega. Ministerstvo res ni bilo odlašalo in imenovalo je tedanjega glavnega učitelja na učiteljišču v Koprui g. Franca Finžgarja³⁸ okrajnim šol. nadzornikom slovanskih ljudskih šol koperskega okraja. Blaga du-

Solsko poslopje na Plavjah
(1989).

ša je imenovani gospod. Ker je bil sam ljudski učitelj ter dobro poznal njega težave, bil je učiteljstvu jako naklonjen. Služboval je celih sedem let v enem najbolj zapuščenih krajeh našega okraja in to v Černotičih. V tem pustem kraju ni znal s čim naj bi se pečal. Priskrbel si je knjig in se pripravljaj na izpit za meščanske šole. Dostal ga je z dobrim uspehom in potem je bil pozvan na c.kr. učiteljsiše v Kopru kot vadnični učitelj. Poučeval je i po razredih. Kako umljivo je znal on tolmačiti matematiko! Tu, v Kopru namreč, postal je nadzornik slovanskih ljud. šol okraja Koper. Malo časa je nadzoroval naše šole. Kmalu po njegovem imenovanju ostali so brez nadzornika v okraju mesta Gorice, in ministerstvo pozvalo je Finžgerja na izpraznjeno mesto v Gorico.—

Kakor je bila navsezadnje sezidana šola v tej vasi ravnotako bilo je tudi izpraznjeno nadzorniško mesto v koperskem okraju. — Povedal sem vže, da je Finžger odšel. — Ministerstvo pa je takoj imenovalo novega šolskega nadzornika v osebi g. Henrika Dominico,³⁹ tačasnega vadniškega učitelja v Kopru. Ta gospod moral je sedaj sporazumno z okrajnim šolskim svetom preskrbeti učni moči za tukajšnjo dvorazrednico. Bilo je sicer malo težko, ker imenovanci bi morali biti izprašani tudi iz laščine, tukajšnja nova šola bila je namreč utrakvistična. V Istri pa ni vdobiti učitelja-učiteljici, kateri bi imel skušnjo kot učni jezik iz slovenskega in italijanskega jezika. Zadovoljiti se je moral okrajni šolski svet tedaj tudi z učitelji-učiteljicami, kateri so imeli iz laščine izpit kot učni predmet in celo še s takimi bres vsacega izpita iz laščine. Da tedaj okrajni šolski svet zadosti svojej dolžnosti, imenoval je dve učni moči z dekretom od dne /prav rečeno deželni šolski svet na predlog okrajnega/ 25. aprila 1900 št. 466/ J.S. Imenovanca sta bila g. A.

Tu⁴⁰ kot nadučitelj in Marija Mozetič⁴¹ kot podučiteljica. Prvi bil je brez vsake skušnje iz laščine v tem, ko učiteljica je imela skušnjo iz iste kot predmet. Nastopila sta svoji novi službi dne 1. maja 1900. Šola bila je odprta omenjenega dne s sveto mašo ob 8. v tukajšnji podružnici; daroval jo je Kocijan. Po sveti maši priredil je g. Spagnoletto veliko pojedino, na katero je bilo povabljenih i več občinskih svetovalcev in odbornikov. Isti je prisostvoval tudi tedanji nadžupan miljski g. A. Cruziani. Marsikatero so bržkone zinili, dobro so pili in še bolj je jedli. Vaška godba je tudi svirala razne komade samo narodnoslovenskih težko. Vsa vas je bila tega dne po koncu: vse praznje oblečeno, vse v zastavah. Možki, večinoma zidarji in dninarji v ladjedelnici Sv. Marka, ostali so doma ter se radovali, da bo mogoče njihovim naslednikom se v šoli kaj naučiti v tem, ko oni ne poznajo ni »i«. V celi vasi, katera šteje približno 600 duš, ne dobiš niti 10 moških in ženskih nad 20. leti, kateri bi znal čitati in še manje pisati. V bližnji vasi, t.j. na Plavijah, so tamkajšnji kapelani poučevali za silo, a tukajšnje prebivalstvo se ni zmenilo za ono šolo. Pohajkovali so kot otroci in sedaj kot možje in žene vidijo nasledke.—

Ob odprtju nove šole vpisalo se je v slovenski oddelek 96 otrok, italijanskega pa bi moralo obiskovati le 16 učencev. / Da je vdobila tuk. šola svoj poseben okoliš, odvzele so ostale Škofije Dekanim oziroma Tinjanu ter priklopile k novemu šol. okrožju. Istotako pridodeljena bila je tukajšnji šoli davčna občina Plavije z vasi in naselbinami na Miljskem hribu. / Navadno se sklene vsako šol. leto dne 15. julija. V tem letu seveda bi ne smela delati izjemo samo tuk. šola, ker je c.kr. deželni šol svet za Istro v Trstu odredil z dekretom od dne 6. julija 900 št. 14783/ J.S. zapr-

le so se vse šole — mej temi tudi ta — vže dne 14. julija. Doba pouka na Škofijah je trajal le od 1. maja — 14. julija 1900 tedaj: le 2.5 meseca. S prvim septembrom i.l. pričelo se je zopet z rednim poukom ter odprli takorekoč 1. šol. l.

K dodatku hočem še navesti kratek statističen pregled o uspehu šol. mladine v tem kratkem času. Bili so to že mladeniči in mladenke po 15—16 let. Zvečer so obiskovali večerno šolo celo stari možje. —

Šolsko leto: 1900—1901

je pričelo dne 1. septembra z običajno sv. mašo ob osmih zjutraj v župnijski cerkvi na Lazaretu. Nastopilo je isto učiteljsko osebje kakor lanskega leta. Dne 4. oktobra in 19. novembra, o priliki godov Njiju Veličanstva presvetlega nam cesarja in blagopokojne cesarice, udeležila se je šol. mladina sv. maše v župnijski cerkvi. V teku tega šolskega leta opozorilo se je večkrat otroke na to, da je obhajal naš presvelli cesar dne 18 avgusta svoj sedemdeseti rojstni dan. —

Tukajšnji voditelj in učiteljica ravno te šole živela sta v vednih prepirih med seboj — bila sta namreč nasprotnega narodnega mišljenja in sicer: ona strastna Italijanka, seveda poturica, on pa trden slovenski narodnjak. Da bi ju pomiril, sklenil je c.kr. okrajni šolski svet v Kopru ju ločiti. S svojim dekretom z dne 15. 2. 901, št. 158 premestil je iz službenih obzirov učiteljico Mozetič na Lazaret, in imenoval je tamošnjo učiteljico Josipino Gržiginič⁴² na izprazneno mesto v Škofijah. — / Kakor ne nikdar miruje sreča, takisto ne ni nesreča. Tul se je radoval dne prvega marca, ko se je odslavljal Mozetič, a bržkone dne 1. maja bil je malo tužen, ko se je sam odslavljal ter se pri-

pravljal v zapuščene Černotiče. Tudi Tula je namreč prestavil c.kr. okrajni šol. svet iz službenih obzirov z dekretom: Komaj eno leto je služboval imenovani nadučitelj in tuk. šoli in vže se je moral umakniti novoimenovanemu nadučitelju Gregoriju Leonardis-u,⁴³ do tedaj voditelju v Lazaretu.

Veronauk je poučeval kaplan župnije g. Anton Slamič⁴⁴ po tri ure na teden in sicer samo v italijanskem oddelku. — Skupne šol. spovedi so bile dne 24. 4. in 3. 7. — Sklep šolskega leta je bil vsled ministerijalne dredbe z dne 16. 4. 901., št. 11040 vže 13. 7. namesto 15 i.m. / Členom dež. šol. sveta bil je imenovan z najvišjim dekretom z dne 1. 3. 901. č.g. V. Zamljič, dekan na Volskem. Imenovani gospod je še danes člen istega dež. šolskega sveta. / Tukajšnja šolska knjižnica je prejela brošurico »Sunto storico della Contea Pricipesca di Gorizia e Gradisca.«

STATISTIČNI PREGLED

Vsakoletni vpis v kroniko je zaključeval statistični pregled, ki je obsegal rubrike: vpisani, preseljeni, umrli, sposobni, nesposobni in neredni, znotraj teh pa še ločeno po spolu, v letih 1900—1904 za slovensko in italijansko skupino, 1904—1913 pa posebej za Škofije in posebej za Plavje. Tu predstavljeni tabeli sta tako le zbirni prikaz vpisanih in uspešnih učencev in učenk, narejeni na osnovi štirinajstih obsežnejših preglednic v kroniki. Razmerje med slovensko in italijansko skupino je bilo v letih 1900 do 1904 za 3- do 6-krat večje v korist slovenske. Uspeh slovenske skupine je bil najprej 76%, v letih 1900—01 in 1901—02 med 52,6 in 58,3%, nato se je v letih 1902—03 in 1903—04 zvišal (77% in 66,6%).

Staro šolsko poslopje na Spodnjih Škofijah (1989).

Razred:	Šola: Sp. Škofije:										Razred:	Šola: Plavje:												
	I. razred		II. razred		III. razred		IV. razred		V. razred			VI. razred		I. razred		II. razred		III. razred		IV. razred				
	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.		m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.			
	87	51	1	1	1	60	35	12	8	15	7		63	37	1	1	1	42	28	14	6	6	3	
	138	1	1	1	55	20	22						100	1	1	1	70	20	9					
Školski:	I. razred		II. razred		III. razred		IV. razred		V. razred		VI. razred		I. razred		II. razred		III. razred		IV. razred		V. razred		VI. razred	
	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.	m.	z.
	15	0	8	8	23	8	15	7	21	10	3	1	26	14	4	8								
	63	165	100	238	100	238	100	238	100	238	100	238	100	238	100	238	100	238	100	238	100	238	100	238

Spod. Škofije, v septembru 1908.

Jos. Bertoka
pod. let. škole.

Iz kronike: statistični pregled s podpisom Jos. Bertoka ob koncu vpisa v šolskem letu 1907—08.

šolsko leto	slovenska skupina		italijanska skupina
	I. razred	I. in II. razred	I. in II. razred
1900	49 (33)	96 (73)	16 (13)
1900—01	80 (45)	133 (70)	42 (26)
1901—02	80 (48)	103 (60)	23 (15)
1902—03	88 (66)	122 (94)	22 (20)
1903—04	81 (53)	126 (84)	26 (18)

Število vpisanih (in uspešnih) učencev slovenske in italijanske skupine dvorazredne ljudske šole na Sp. Škofijah 1900—1904

Število šolarjev na Sp. Škofijah in Plavjah je bilo v šolskem letu 1904—05 praktično enako (123 oziroma 124) — v šolskem letu 1905—06 je bilo na Plavjah celo 142 otrok, na Škofijah pa dobrih 100 — nato pa se je število otrok v šoli na Plavjah ustalilo pri številu 100 ali nekaj več, na Sp. Škofijah pa venomer raslo. Ko je bilo na Sp. Škofijah v šolskem letu 1909—10 že 185 šolskih otrok, je nadučitelj prvič dobil pomoč, a le začasno. Že naslednje šolsko leto je število šolarjev na Sp. Škofijah preseгло 200, šele v začetku leta 1913 pa je bilo tam troje učnih moči. Uspeh je bil okoli 70%, največji v letih 1906—07 in 1909—10 ter najmanjši leta 1910—11 (63%).

šolsko leto	Škofije	Plavje	skupaj	uspeh (%)
1904—05	124 (83)	123 (94)	247 (177)	71,6
1905—06	106 (70)	142 (107)	248 (177)	71,3
1906—07	117 (81)	101 (79)	218 (160)	73,4
1907—08	138 (95)	100 (70)	238 (165)	69,3
1908—09	169 (126)	100 (73)	269 (199)	74
1909—10	185 (131)	135 (105)	320 (236)	73,8
1910—11	201 (123)	104 (69)	305 (192)	63
1911—12	206 (124)	118 (109)	324 (233)	72
1912—13	217 (152)	121 (82)	331 (234)	70,7

Število vpisanih učencev (in število uspešnih) na ljudski šoli na Spodnjih Škofijah s podružnico v Plavjah 1904—1913.

ŠOLSKI POUK

Pričetek in zaključek pouka, prosti dnevi

S šolskim poukom so začeli navadno 1. septembra z mašo v župnijski cerkvi v Lazaretu (Bertoki), od šolskega leta 1906—07 pa sredi septembra. Tedaj so namreč podaljšali letne počitnice za dva tedna. Poleg zaključka šolskega leta (sredi julija) so praznovali »z običajno cerkveno slovesnostjo« še oba cesarska godovna dneva: 4. oktobra cesarja Franca Jožefa in 19. novembra »blagopokojne cesarice Elizabete«. Proste

dneve so imeli tudi za šolske spovedi, navadno trikrat letno (v novembru, pomladi in v začetku julija), ki so jih opravljali v lazaretski župnijski cerkvi, Plavčani pa v »kapelanijski cerkvi na Plavijah«. Redni pouka prosti dnevi so bili tako četrtki, nedelje in zapovedani (cerkveni) prazniki, počitnice pa so imeli za božič (od 24. do 28. decembra), po teden dni za veliko noč (od velike srede do velikonočnega torka), na pustni tork in pepelnično sredo »v času norih pustnih časov«, teden dni za binkošti in glavne počitnice od 15. julija do 15. septembra.⁴⁵ Priložnostni prosti dnevi pa so bili ob prostih dneh učiteljev (zaradi bolezn ali zadržanosti), zaradi bolezn v kraju, praznovanj (birma) ali volitev.

1905—06. Po sveti maši napotili so se otroci spremljani od učiteljskega osebja v šolske prostore, kjer so jim učitelji polagali na srce sledeče: »Vedite se i v ravnokar nastopivših počitnicah kot mirni, pridni, postrežljivi, da si bodo ljudje mislili, posebno pa tujci: to so res uzor-učenci.« Starejšim se je svetovalo kazati z dobrim ugledom pot svojim mlajšim součencem. Otrokom, kateri letos dovrše dvanajsto leto ter zadoste zakonu, opozorilo se jih je na izrek: »Mnogo bogastva si človek pribori s čitanjem dobrih učnih knjig.« Polagalo se jim je tedaj na srce, da naj ne pozabijo i nadalje izobraževati ter učiti se. Na-to sva z učiteljico predočila svojim učencem v kratkih potezah življenje presvetlega nam cesarja Franja Josipa ter mu sklepčno z otroci zavpila skupni trikrat »Slava.« Sledila je cesarska himna, katero so otroci peli stoje. Potem so otroci zapustili šolsko sobo ter se napotili vsak na svoj dom, čakaje in nabiraje si svežih močij za novo šolsko leto.

in Elerje, ki so pričeli tudi družiti se s prvoimenovanimi. Na plavski šoli je bil obisk tudi reden. Izjemo sta delali le dve družini, namreč Brajnik in Samec. Da bi se pripravilo zanikarne starše do spoznanja, da škodujejo svojim otrokom s tem, da jih zadržujejo doma, poskusilo je vodstvo in učiteljstvo vse možne načine kakor: pismene opomine, povabila k voditelju in konečno tudi predloge za kazni. Največ sta izdala prva dva načina, slednji imel še slabe posledice, zakaj naša občinska uprava vabila je starše na to v svoj urad ter jim kratkomalo dovolila, da smejo i nadalje odvrčevati svojo deco od šole. Tužno — a istinito!« Po voditeljevem mnenju je bil uspeh posebno v drugem šolskem letu »prav izvrsten«, peto šolsko leto pa zaradi nerednega obiska »najbolj zanemarjeno.« »Ostala učeča se mladina napredovala je povoljno.« Podobno je bilo v šolskem letu 1912—13, ko je bil obisk, »razen par izjem — dober na obojih šolah«, pa tudi uspeh.

Pouk je bil navadno do začetka maja ali junija deljen (poldneven), nato pa je krajni šolski svet iz Milj izposloval uvedbo dopoldanskega nedeljenega pouka »vsled prevelike vročine«, kot se omenja 1910—11.

V šol. letu 1911—12 je bil pouk poldneven, razdeljen, do 25. junija, nato pa dopoldanski tudi razdeljen pouk tako, »da je pohajalo šolo višja skupina od 7 1/2.—9 1/2. nižja pa od 10.—12. V ti dobi do sklepa šol. leta odpadli so pouka prosti četrtki.«

1906—07. Sklepčno. Na Plavijah bil je uveden za odraslo mladino moškega spola nadaljevalni, večerni tečaj. Trajal je 4 mesece po 2 uri na teden. Udeležencev je bilo 40.

Obisk in uspeh pouka

V letu 1906—07 je bil obisk pouka zaradi »prehude zime jako nereden. Tedni so včasih prešli brez da bi bilo rednega pouka. To je mnogo uplivalo tedaj na vspeh, ki je bil po izražanju g. H. Dominca, dovoljen. (...) Iz jednega se da sklepati drugo, kajti od obiska je odvisen uk in od uka uspeh.«

V šolskem letu 1907—08 pa je bil obisk precej reden in zato tudi uspeh »povoljen«. Naslednje leto pa beremo: »O obisku veljajo stare opombe namreč: Vsi so redno prihajali, le razni Pohleni, Sekuliči, Božiči in Bondeli ter Hrvatini bili so malokedaj prisotni pouku.« Še slabše je bilo v šolskem letu 1909—10, ko je bil obisk pouka »posebno na Sp. Škofijah, skrajno nereden. Uzrok? Nemarnost starišev, v prvi vrsti onih iz Zg. in Sp. Škofij.« Če ne bi bilo že omenjenih in raznih Brajnikov — piše v letu 1910—11 — »bi pa lahko imenovali obisk prav reden. Ker imamo pa teh ljudij v izobilju, zadovoljiti se moram z gornjo izjavo.«

Leto zatem je bil obisk v razredu voditelja »prav dober; v vzporednični višji skupini je bil pa naravnost graje vreden. Nesrečo je imela vzporednica s tem, da je imela med svojimi učenci razne Pohlene, Sekuliče

PRIPOMOČKI ZA POUK IN ŠOLSKI VRT

Šolska kronika omenja tudi nekaj knjižic, ki jih je prejela šola. Tako v šolskem letu 1900—01 že omenjena brošurico, v naslednjem letu pa od okrajnega šolskega sveta »Šola v boju proti pijančevanju.«⁴⁶ Ta jim je ob koncu leta 1902 poslal še »Glavni naputci, da se očuvaš malarične bolesi« in »Splošna navodila o odvrčanju jetike«. Kar dvakrat se je zapisalo kronistu, da je (v šolskem letu 1907—08 in še v naslednjem) okrajni šolski svet iz Kopra podaril brošurico »Zatiranje nekaterih živalskih škodljivcev sadnega drevja«, on sam pa še A. Peskovo knjigo »Slepa ljubezen.«⁴⁷

V začetku šolskega leta 1906—07 je »slavni krajni šolski svet miljski (...) pustil tuk. učence in učenke cela dva meseca brez knjig in drugih potrebnih pripomočkov. Tužna nam majka! Milje so Milje in ostanejo najbrže še delj časa, kar so. Basta!« / 1907—08 »Tekom tega šolskega leta pomnožil se je šolski inventar za jeden termometer ter za jedno magnetno iglo (: Dar koperskega c.kr. okrajnega šol. sveta):« / Ko je okrajni šolski svet poskrbel za sobo za novoovorjeno vzporednico v šolskem letu 1912/13, je »istovčasno i nabavil potrebno opravo takoj. Čast mu!« / Nekaj pripomočkov je okrajni šolski svet poslal juni-

Učenci šole na Škofijah z učiteljem, o. 1917 (original hrani Vi-dojka Milok, Sp. Škofije)

ja 1906 tudi šoli na Plavjiah, ki ji je v šolskem letu 1906—07 namenil za vzdrževanje šolskega vrta še 20 kron.

Roditeljski sestanek

1910—11. Dne 30. aprila 1911 imel bi se vršiti v plavski šoli roditeljski sestanek s temama: / 1. Tobak in alkohol, predavatelj podpisani (kronist) in / 2. Red in snaga, (predavatelj)ica gospica Furlan.⁴⁸ / Stariši so se pa toliko zmenili za naš trud, da jih ni bilo na se-stanek in to zbogemu, da smo dvakrat poskusili svo-jo srečo. Kaj hočemo, živimo v Istri!

PROSLAVE

1908—09. »Praznik: šestdesetletni jubilej vladarja N. V. presvetlega nam cesarja Frana Jožefa I. / Da smo ta praznik praznovali s posebno slovesnostjo, ni treba povdarjati na tem mestu posebej. Kako smo pa v resnici počastili ta dan, napišem v nastopnem. Evo!

Na predvečer tega praznika zbrala se je skoro vsa mladina v šolo, kjer smo ovenčali cesarjevo podobo z zelenim cvetjem. Nato se jim je v kratkih besedah po-jasnilo pomen jutrišnjega dne ter jim polagalo na srce, naj gotovo vsi pridejo jutri k sveti maši, kjer se naj vsakdo od nas zahvali vsevečnemu za vse dobro, kar je podarjenega presvet. naš. cesarju. In res: zju-traj vže ob 6. uri bilo je zbranih na dvorišču pred šolo vse polno otrok, ki so v z radostjo v srcu pričakovali trenutka odhoda proti župni cerkvi, kjer se je imela čitati slovesna sv. maša. Točno ob sedmih smo odko-rakali proti Lazaretu, a ob osmih smo pa prisostvovali slovesni službi božji istotam. Po končanem cerkve-

nem opravilu napoliti smo se paroma zopet v šolo, kjer je sledila ta-le domača šol. slavnost:

I. Nagovor nadučitelja Bertoka. V tem svojem go-voru popisal je v kratkem vse življenje slavljencevo. / II. »Avstrija moja«, deklamovala učenka Pečarič Ana. / III. »Cesarska pesem«, petje. / IV. »Cesar na Tirolskem«, dogodek iz cesarjevega življenja, govoril učenec Eler Ivan. / V. »Pozdravljam, domovina te!« petje. / VI. »Domovini«, deklamovala učen. Pavla Spagnoletto. / VII. Pesem: »Jesen«, petje. / VIII. »Cesar v Trstu«, smrtna nevarnost cesarjeva, govori učen. Piciga Marija. / IX. Sklepni govor nadučite-ljev. / X. Zahvalna pesem, petje. / Po odpeti zadnji pesmi razšli so se otroci; s tem je bil, upam vsaj, ta dan ki ostane meni in učencem v večnem spominu do-volj dostojno praznovan.

1910—1911. Izredno je bilo naloženo vsled de-kreta c.kr. okr. šol. sveta iz Kopra (...), da se praznuje istočasno z imendanom N. V. cesarja Fr. Jožefa i Nje-gov rojstni dan i.s. z ozirom na Njegovo osemdeset-letnico. Učiteljstvo, kakor tudi šol. mladina tuk. šole podala se je k svečani službi božji, odtod potem zopet v določenem redu v šolske prsotore, kjer je imelo učiteljstvo na šol. mladino primerne nagovore. Po teh odpeli so otroci pod voditeljevim vodstvom par patri-jotičnih pesmi.«

ODPRTJE ŠOLE NA PLAVJAH

»Izvanreden in za Plavčane posebnega pomena vreden blagdan bilo je odprtje tamošnje ljud. šole. Po večletnem čakanju, drezanju in mešanju se jim ven-dar enkrat odpre tam šola, a ne samostojna; njihova šola spada namreč pod tuk. šolsko vodstvo. Tukajš-njemu vodstvu je došel dne 19. oktobra 1904 dekret c.kr. deželnega šolskega sveta za Istro v Trstu (...),

imeli izlet v Ospizio marino in v Koper. Zjutraj so se odpravili »peš po Ankaranu do Sanatorija v Oltri, kjer s(m)o si ogledali uzorne nasade, lepo urejeno živinorejo ter krasne zdraviliške paviljone.« Nato so se podali v Ospizio marino ter ob 12.15 odpluli s parnikom Oltra v Koper, kjer jih je pričakalo »borno, a zadostno kosilce pri J. Urini, gostilničarju "Al merlo vecchio".« Po ogledu mesta so odšli do koprskе postaje, od koder jih je »ponesla ozkotirna železnica do Sp. Škofij.«⁵⁰ Manj navdušujoče sta omenjena izlet v Milje k predstavi v tamkajšnjem kinematografu 17. decembra 1912 in predstava nekega it. profesorja — magistra 16. junija 1913. »Bilo je nekaj, a bore malo!«

OBISKI

Navadno je šolo enkrat letno obiskal okrajni šolski nadzornik. Aprila 1902 je bil tako na Škofijah Henrik Dominico, okrajni šolski nadzornik za slovenske ljudske šole, julija pa Anton Kumar, okr. šolski nadzornik za italijanske ljudske šole. Naslednje leto srečamo novoizvoljenega nadzornika italijanskih šol Jospa Parentina (aprila 1903), ki je tudi v šolskem letu 1903—04 »jedenkrat mej šolskim letom nadzoroval (je) v italijanskem oddelku« pouk. Od ustanovitve šole na Plavjah je nadzornik H. Dominico obiskal tudi to, navadno vsako leto. Ko je 21. februarja 1910 obiskal škofijsko šolo je imela pouk ravno nižja skupina. »Prisostvoval je pri pouku iste ter tu pa tam zahteval i kaka vprašanja od mladine. Na odgovore bil je popolnoma zadovoljen. Kar se tiče pa vspeha nasploh, ni mogoče napisati tu-le končne sodbe, ker znano je, da je v Avstriji uvedena "tajna kvalifikacija"!«

Kar pogosto so obiskovali šolo tudi cerkveni nadzorniki, ki so se zanimali za pouk verouka, tako koperski dekan Mecchia⁵¹ (novembra 1903), tržaška kanonika Buttignoti⁵² (junija 1904, eden tudi junija 1908), pa večkrat koprski dekan in zastopnik cerkve v koprskem okrajnem šolskem svetu Kavalič⁵³ (v letih 1910, 1911 in 1913). Včasih so bili ti obiski ob kanonični vizitacije župnije.

Redkejši pa so bili drugi obiski. V šolskem letu 1907—08 »zapazil si v šoli na Sp. Škofijah pri pouku v višji skupini dež. šol. asesorja g. In. Chersich. Ostal je v šoli prilično pol ure.« Deželni istrski odbornik I. Chersich je obiskal šolo tudi aprila 1909. V šolskem letu 1911—12 pa je doletela šola na Škofijah — brez plavske — velika čast, namreč obiskal je nas g. F. Matejčič, c.k. dež. šol. nadzornik ter nadzoroval v vspehničnik tuk. razreda. To se je zgodilo dne 17. V. 1912, o v dnevu namreč, ko je bil podpisani (kronist) na sodnji v Trstu. Prvič nas je posetil c.k. dež. šolski nadzornik, naša želja pa, da se nam večkrat prikaže v naši šoli ter da se na lastne oči prepriča o istinitosti naših zahtev glede širjenja tuk. šole.« Prvič se omenja obisk krajevnih šolskih nadzornikov v šolskem letu 1912—13, ko je obiskal škofijsko in plavsko šolo »krajni šolski ogleda g. P. Frausin.«

Pevsko, bralno in godbeno društvo „Istrski Grmič“
v Sp. ŠKOFIJAH

VABILO

na

PRVO VESELICO

s petjem, tamburanjem, srečolovom godbo-
in plesom

katero priredi

Pevsko, bralno in godbeno društvo „Istrski Grmič“

v nedeljo, dne 28. junija 1908.

na dvorišču

g. IVANA BOŽIČA v Sp. Škofijah.

Veselice se vdeležte korporativno sedeča društva Pevsko, bralno in tamburaško društvo „Vodnik“ iz Doline z zastavo, pevsko in bralno društvo „Zrinjski“ iz Dekani, pev in bralno društvo „Slava“ iz Sv. M. M. Spodnje, pevsko in bralno društvo „Slovenija“ iz Srednjih Škofij, glasbeno društvo „Zvezda“ iz Koprca, pevsku, bralno in godbeno društvo „Ilirija“ iz Pobegov z zastavo, pev-bral dr „Primorsko“ iz Mačkovej in pevski zbor iz Tinjana.

Med veselico in pri plesu svira društvena godba.

ZAČETEK TOČNO OB 5. URI POP.

Vstopnina k veselici 50 stot., k plesu 1 K za osebo in sedeži po 20 stot.

Čisti dobiček je namenjen za nabavo društvene knjižnice.

V slučaju slabega vremena se prenese veselica na dan 5. julija.

Na obilo udeležbo uljudno vabi

ODBOR.

Vabilo na veselico društva »Istrski Grmič« na Sp. Škofijah, 1908. (Slovinci ob Jadranu, Koper 1952, str. 35). Na eni takšnih prireditev tega društva so v šolskem letu 1910—11 nastopili tudi šolarji s telovadnimi vajami.

Zanimiva sta bila tudi zdravstvena obiska. Februarja 1910, »dva dni po nadzorovanju H. Dominico-ta se je predstavil šol. voditelju neki g. Dr Berger kot viši zdravstveni nadzornik. Ogledal si je oboji šolski poslopji od prvega do najzadnjega kotička. Na Sp. Škofijah je grajal premajhne peči, stranišča in stanovanje učiteljev. V plavski šoli pa ni ugajala svetloba, češ da je iste v šolski sobi premalo, kakor tudi o ventilaciji ni bil pop. zadovoljen. Obljubil je poslati o svoji reviziji poročilo na krajni šolski svet, ki naj nato odpravi te nedostatke.« 16. februarja 1913 pa je bila »splošna zdravniška vizitacija vseh otrok po občinskem zdravniku iz Milj, g. dr. P.P. Deluchi.«

ZDRAVSTVENE RAZMERE

»V mesecu juniju bilo je cepljenje koz. Vršilo se je namreč dne 3. in 10. junija 07. Škoda, da se za to, iz

zdravstvenega stališča tako koristno stvar tukajšnje ljudstvo bore malo briga. Strah, praz. vera ta jih odklanja od tega. Kaj se hoče? Tako je še dandanes na svetu!» V šolskem letu 1906—07 je nekaj časa ovirala pouk tudi »kužna bolezen rabat in njena sestra zaušnica«. Kar za ves december 1910 pa je bila »vsled nalezljive bolezni rabat, ki se je pojavila pri otrocih tuk. voditelja« zaprta škofijska šola, na Plavjah pa se je poučevalo brez presledka. V letu 1911 se je pričel pouk brez običajne cerkvene slovesnosti, tega leta pa je šolska maša odpadla »vsled kužne bolezni "kole-re", ki je tekom meseca avgusta t.l. razsajala v bližnji vasi Bertoki.« Kaj več pa o zdravstvenem stanju v kraju ne zvemo, razen kadar je zaradi bolezni učiteljev odpadel pouk. Kakor v šolskem letu 1910—11, ko je bila učiteljica Furlan prosta od 28. 10. do 12. 11. zaradi hudega prehlada, učiteljica Skala⁵⁴ pa v oktobru, novembru ter od 28. 1. do 11. 2. »radi boleznii raka.«

UČITELJSTVO

1901—02. Ob koncu leta 1901 je deželni šolski svet povišal plačo »vsega učiteljstva dežele«. Istega leta je bil 9. oktobra izdan nov deželni šolski zakon.⁵⁵

1902—03. Sprejeti so bili odloki »glede redovanja zunanje oblike pismenih izdelkov učencem«, nagrade učiteljem »za marljivo gojenje cerkvenega petja«, in dovoljenje »da se otroke v šoli lahko pripravlja za sprejemanje sv. zakramentov v šoli toda izven rednega pouka.«

1905—06. »V tem šolskem letu izdal je minister za uk in bogočastje dne 29. septembra 905, št. 159, nov učni red, kateri stopi v veljavo še-le prihodnje šol. leto.«

1906—07. »Dne 20. vinotoka 06. imelo je učiteljstvo vsega okraja uradno konferenco v Miljah. (...) Tega dne zbralo se je učiteljstvo vsega okraja v Miljah. Občinski očetje, na čelu jim Michele Novello, sprejeli so nas prav uljudno. Pozvali so nas v občinsko sobo, kjer nam je bilo postreženo z "Il Wermouth d'onore". Tedaj so učitelji za člana okrajnega šolskega sveta v Kopru izbrali Karola Runtich,⁵⁶ šolskega vodja v Miljah.« / V tem šolskem letu je stopil v »veljavo (...) novi učni red.«

1907—08. »Za vse istrsko učiteljstvo znamenit dan je bil 5. junij 1908. Čemu? Tega dne je bil sankcioniran nov dež. šolski red zakon s katerim se gmotno stanje učiteljstva kolikor toliko izboljša.«⁵⁷

1912—13. Vsi učitelji so imeli dopust »dne 8. vel. travna 1913 radi občnega zborovanja Slov. učit. društva v Istri.«⁵⁸

Učitelji in razširitev šole

»Šolsko leto: / 1901—02. / je pričelo se-le 9. septembra, ker je bil tukajšnji voditelj* prisoten pri trite-

denskem ferijalnem tečaju za moška ročna dela v Kopru.⁵⁹ Dosedanja učiteljica Josipina Gržinič bila je premeščena v Roč, in namesto nje je bila nje mesto je bila imenovana g. Mara Wrišer,⁶⁰ absolvirana učiteljska kandidatinja. (...) Gospica Wrišer je zapričela svoje delovanje na tej šoli s tekočim šolskim letom.«

»Šolsko leto / 1902—03. / To šolsko leto se je pričelo dne 1. septembra s sv. mašo ob 8^{ih} zjutraj v župni cerkvi na Lazaretu. Pouk je pričel naslednjega dne le v prvem razredu, ker je učitelj — voditelj* od 1.—29. septembra v Poreču, kjer je obiskoval tečaj za deška ročna dela. Precej po svojem prihodu iz rečenega mesta na svojo službo obolel je na malarični mrzlici, vsled česar se je zavleklo odprtje drugega razreda do 17. oktobra. Učiteljsko osobje ostalo je isto lanskega leta. (...) Dne 1. maja je zopet obolel tuk. voditelj ter bil bolan z malimi presledki do 7. julija. V vsem tem času se ni poučevalo v II. razredu.«

1903—04. »Služboval sem** v Kubedu kot učitelj — voditelj jednorazrednice od 1. septembra 901—31. avgusta 1903. Nastopil sem javno tam prvič in takoj kot samostojen učitelj, manjkalo pa mi je spoznanje lastnega mi stanu. Služboval sem na prvem mojem dve leti ter se mučil, da bi imel v šoli dovolj uspeha. Otroci so bili sicer nadarjeni, a kaj je pomagalo, ko nisem prav vedel kako naj začnem vsako učno uro. Trda gre iz začetka učitelju: muči se, uči, kriči, kaznuje in vse je zaman. Dobro se spominjam, koliko muke mi je delal v začetku pouk iz slovnice; na nikak način nisem mogel pripraviti otrok, da bi me razumeli. Cele ure sem učil ta predmet, in zadnje otroci niso imeli ni pojma o vsem. Tako se je godilo meni v prvem letu mojega službovanja, tako se godi gotovo vsakemu novincu. Vsak učitelj si mora iz lastne skušnje ustrojiti posebno metodo, in na podlagi te mu je zagotovljen i uspeh. — Do nastopa moje nove službe bil sem brezskrben učenec — gojenec; nisem še vedel kakšen je učiteljski stan in po čem se kupuje učiteljski kruh. Kar čez noč moral sem sam preskrbeti si vsakdanji kruh in kje, v Kubedu. Kraj sam na sebi je pust, a meni je vendar ugajal. Čemu? Prva moja služba bila je tu in zato se je meni zdelo, da ni na svetu kraja, kjer bi bil bolj srečen, bolj zadovoljen. Otroci pridni, stariši njihovi uljudni in postrežni, družba pa ---- nikaka razen tamošnjega župnika. Vendar sem bil tam srečen, vesel!

Nekega dne se raznese po vasi novica in tudi meni pride na uho glas, da bodem premeščen za začasnega voditelja na dvorazredno ljudsko šolo v Škofije, kar se je zdelo nemogoče. Uresničila se je res novica, in z dekretom c.kr. okrajnega šolskega sveta v Kopru z dne 24. avg. 1903., št. 590, bil sem premeščen sem, kjer sem nastopil svojo novo službo z dnem 1. septembrom. Tega dne pripade meni naloga pisati kroniko tuk. šole. Kar je navedeno za prejšnja leta, posnel sem po tuuradnih spisih in po ustnem poročilu raznih

* Gregorij Leonardis

** Josip Bertok

oseb. Marsikaj pomanjkljivega bode med navedenim, a popravljali naj bodo moji nasledniki ter uredili, kar bi bili morali storiti vže moji predniki.—«

1904—05. Avgusta 1904 je okrajni šolski svet razpisal nadučiteljsko mesto na Sp. Škofijah »v stalno nameščenje«. Razpisalo se je »z italijanskim in slovenskim jezikom kot učnim«. Znova pa je bilo nadučiteljsko mesto razpisano oktobra 1904, ko se je oglasilo šest prosilcev, a do srede julija 1905 »ni bil še imenovan nobeden.«

1905—06. »Okrajni šolski svet je sestavil svoje kvalifikacijske tabele, ter jih odposlal krajnemu, kateri je sestavil terno. Občinski zastop je tudi vže pretresoval o tej zadevi. Vse je bilo dovršeno, samo nikdo ni bil še imenovan od dež. šol. sveta. Deželni odbor se vendar enkrat odloči ter predloži v imenovanje najmlajšega izmed prosilcev dne 18. avgusta 1905. in, ker so odgovarjala njegova spričevala razpisu, imenoval ga je tudi dež. šolski svet z dekretom (...). To imenovanje se je sicer komu gabilo — meni, imenovancu, pa nasprotno.—«

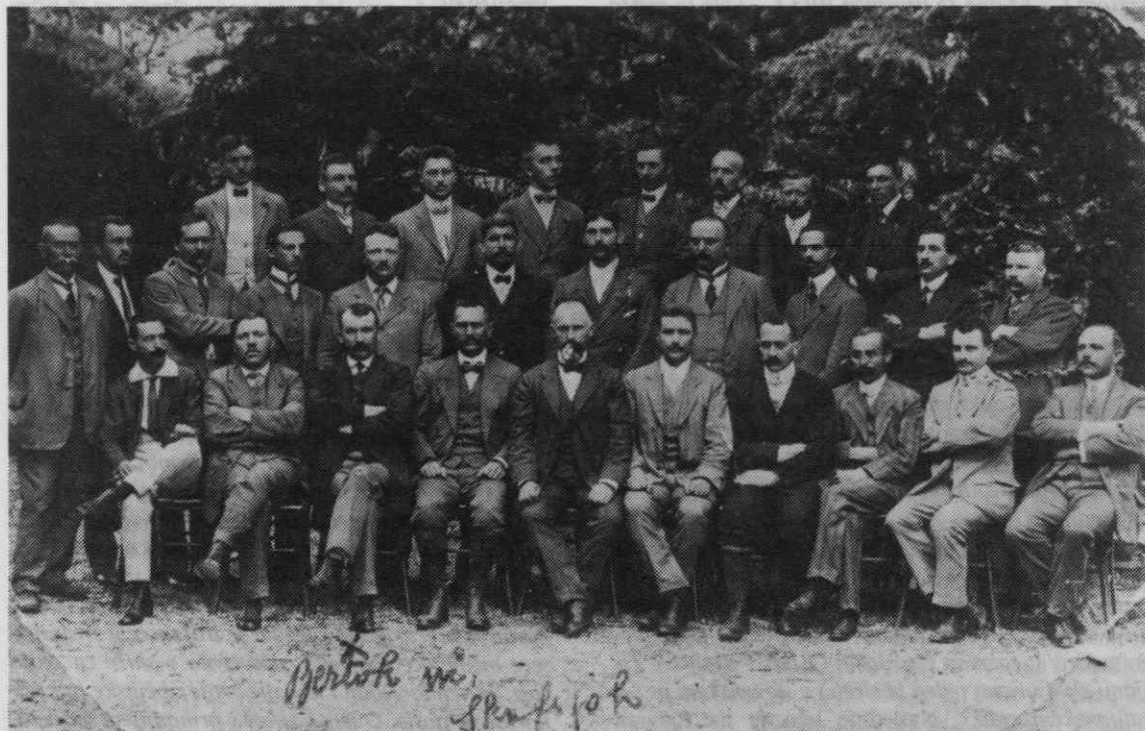
1907—08. »Tekom tega šol. leta poročila se je tudi tuk. učiteljica Mozetič⁶¹ — najbrže v postu — z g. kapelnikom Skala iz Trsta.«

1909—10. »Na tuk. šoli deloval je do 1. maja nadučitelj sam. Tega dne pa mu je poslal c.kr. okrajni šolski (svet) iz Kopra kot pomočnico g. Ano Murgerli,⁶² do tedaj suplentko v Dekanih. Imenovana je bila tu sem z dekretom (...) kot provizorična podučiteljica na novo tu vstanovljeni vzporednici. Nastanjen je bila tu-le le do 15. julija 1910., in s tem dnem je nehala tudi paralelka.

1910—11. Izredno je bila pa dodeljena tuk. šolama še ena učna moč, namreč gospica M. Furlan.⁶³ (...) Svojo službo je nastopila vže l. vinotoka istega leta (1910), a vršila jo je le do VII. 1911. i. t. iz uzroka, ki je naveden pod točko II. / Danes je gospica Furlan izven javne učit. službe in živi poročena z g. Kregan-om, c.kr. okrajnim tajnikom v Kopru. Vendar vrši še nadalje svojo službo na privatni enorzrednici dr.(užbe) Sv. Cirila in Metoda v Kopru. Pred svojim nameščenjem v Sp. Škofijah službovala je eno leto na ricmanjski šoli tudi (kot) dodeljena, začasna učna moč.

(...) Sledi ono o šoli. O tem bi se dalo mnogo pisati, a omejiti se hočem le na najvažnejše, kar je gotovo razširjenje iste. / Vže leta leži prošnja za razširjenje iste na kompetentnih oblastvih, a stalne rešitve le ni in še ni. Da dobimo vsaj nekaj peska v oči, otvori se nekaj časa vzporednica, na katero se imenuje začasna uč. moč le do sklepa šol. leta, tako da se letno menjujejo učne moči na tej vzporednici, kar ni v prilog ne šoli, pa tudi ne učiteljstvu. / Še nekaj moram pripomniti tu i. s. ako res ni mogoče pravnim potom doseči razširjenja tuk. šole, izvrši naj se imenovanje začasne učne moči, kakor tudi začasno razširjenje vsaj ob začetku šol. leta. / Drugih novosti ni o tem, pač pa še to, da nas je še vedno premalo za toliko število otrok.«

Slovenski učitelji v koprskem okraju, 1912. Josip Bertok je posebej označen (original hrani Ciril Hrovatin, Plavje). Na okrajni učiteljski konferenci so se zbrali slovenski učitelji koprskega okraja v Dolini 20. 11. 1912 pod vodstvom okrajnega šolskega nadzornika Hinka Mediča. Učiteljski tovariš, 29. 11. 1912.

Slovenski učitelji v koprskem okraju, 1912. Josip Bertok je posebej označen (original hrani Ciril Hrovatin, Plavje).

Na okrajni učiteljski konferenci so se zbrali slovenski učitelji koprskega okraja v Dolini 20. 11. 1912 pod vodstvom okrajnega šolskega nadzornika Hinka Mediča. Učiteljski tovariš, 29. 11. 1912.

1911—12. *Kot izredna učna moč je bil dodeljen tuk. šoli učitelj H. Medič,⁶⁴ dotedanji učitelj na podzemeljski podružni šoli v Gradacu, okraj Črnomelj v Belokrajini. (...) »Kakor je omenjeno vže v zapiskih iz lanskega leta, leži prošnja za razširjenje tuk. šole vže več let na dež. odboru. Zaman je vse pisarjenje in drezanje, zastonj vse urgiranje: deželni odbor Istre v Poreču je in ostane neizprosni! On noče vedeti, da imamo res čez 300 šolodolžnih otrok ter s tem tudi pravico do postavne razširitve naše šole. Da nas pa vsaj deloma potolaži, otvoril je i letos na spodnješkofijski šoli eno vzporednico, na katero je imenoval c.kr. okrajni šolski svet v Kopru s svojim dekretom (...) H. Mediča kot začasnega učitelja za dobo od 15. /IX. 11.—15. /VII. 1912.*

1912—13. *»Z dekretom dež. šolsk. sveta za Istro v Trstu; dne 24. /III. 913 (...) sistimizirano je bilo na tuk. šoli tretje stalno mesto, ki je bilo začasno poverjeno učitelju Del'Cott Cirilu.⁶⁵ (...) Glasom dekreta c.kr. dež. šol. sveta za Istro v Trstu z dne 2. v. notoka 1912, št. 1399/I., dovoljena je bila tuk. ena izredna učna sila, v kateri lastnosti je tu sprejel to mesto H. Medič, ki je tudi v prošlem šol. letu služboval na tuk. šoli kot pomožni učitelj. / Imenovani učitelj je pa prosil za nemeščenje na c.kr. pripravnici za srednje šole v Trstu. To je tudi dosegel in vsled dekreta c.kr. namestništva iz Trsta (...) prestavljen je bil na naznačeni zavod kot suplent že s 1. /XII. 912. Po njem na tuk. šoli izpraznjeno mesto poverjeno je bilo (...) učiti. kandidatu Del'Cott Cirilu (...). Druga izredna učna moč je bila dovoljena za tek. šolsko z dekretom (...) z dne 15. prosinca 1913 (...) Na to mesto je bila imenovana (...) 8. svečana 1913 (...) kot časna učiteljica Jos. Janovsky.⁶⁶ Ta je službovala pred nastopom na tuk. šoli v Gorici na priv. Schulverein-ovi učilnici.«*

VEROUK IN VEROUČITELJI

V prvem šolskem letu je Anton Slamič,⁶⁷ kaplan župnije (Lazaret) poučeval verouk po tri ure le v italijanskem oddelku; v šolskem letu 1901—02 pa po 6 ur na teden, v vsaki skupini po tri ure. Tako je bilo tudi naslednje leto, dokler ni bil prestavljen 23. 4. 1903 v Trst. Nato verouka niso imeli in koprski okrajni šolski svet je pisal župnijskemu uradu v Lazaretu (Bertoki) naj ukrene potrebno, »da se ne bode nadalje zane-marjalo poučevanje tega za ljudsko šolo preiminitnega predmeta.«⁶⁷

1903—04. *»Od 1. novembra do sklepa šolskega leta poučeval je v II. razredu učitelj veronauk; v I. razredu pa učiteljica do njenega odhoda. Po premetitvi učiteljice Wrišer nadaljeval je poučevanje v veronauku v I. razredu č.g. Josip Colja,⁶⁸ župnik v Tinjanu po 4 ure na teden in sice(r) v slovenskem in 2 v italijanskem odd.« Naslednje leto je na Plavjah »poučeval po 4 ure na teden veronauk č.g. Iv. Zalo-
kar,⁶⁹ tu (na Sp. Škofijah) pa... nikdo.« Veroučitelj na Plavjah je tudi v šolskem letu 1906—07 bil isti, na*

Sp. Škofijah pa je v višji skupini poučeval ta predmet Jos. Košir⁷⁰ »župeupravitelj v Lazaretu«, v nižji pa nadučitelj.

1907—08. *Tudi tedaj je ostal dotedanji veroučitelj na Plavjah, »tu sem je pa poslalo škofijstvo drugo osebo kot veroučitelja i.s. kaplana Jos. Volka.⁷¹ Ta le mož je mislil celo šolo preustrojiti, učiteljstvu komandirati etc, a ... izpodletelo mu je tu, izpodletelo mu bode najbrže še i pri nadaljnih sličnih poskusih.« »Ker je bil premeščen kaplan Volk pred sklepom šol. leta iz Lazareta v Dolino poveril je škof. ordinarijat poučevanje veronauka od 15. maja do konca šol.l. kaplanu plavskemu J. Zalo-
karju.« V naslednjem šolskem letu pa je tega nadomestoval na škofijski šoli »župnik iz Dekani č.g. Anton Slamič kot veroučitelj.«*

1909—10. *»Veronauk sta oskrbovala v veliko zadovoljnost učencev in učiteljev č.gg. / a) Anton Slamič, župnik iz Dekani, na Sp. Škofijah in / b) Gabrijel Piščanec,⁷² župeupravitelj iz Ospa, pa na Plav-
vijah.«*

1910—11. *»O duhovnih učiteljih bomo omenili le malo, zakaj imamo le eno tako in tako vže znano iz prejšnjih let: namreč č.g. Antona Slamiča iz Dekani, ki je pa poučeval veronauk le v II. razredu tuk. šole. V ostalih razredih poučevali sta verouk vsaka učiteljica v svojem.«*

1911—12. *Tedaj je poučeval na spodnješkofijski šoli verouk isti, na plavski pa »župeupravitelj iz Ospa č.g. F. Martelanc«,⁷³ ki ga je v naslednjem letu nasledil A. Arbanašič⁷⁴ kot župnijski upravitelj in veroučitelj.*

KRAJNI ŠOLSKI SVET — OBČINA MILJE

1905—06. *»Na delo tedaj! / Vse si danes želi nove volilne reforme. Kmet, dninar in gospod, vsi bi naj bili enaki, vsak naj bi veljal le za enega moža in na ta način naj bi se presnoval zakon glede volitev. Delavci so se posebno zavzemali za to vprašanje, in njih zasluga je i ta, da je ta glas prispel v državno zbornico.« (...)»⁷⁵*

1906—07. *»Želja pa je bila naša i ta, da se naj uprava krajnega šolskega sveta preosnovi, menja se jej naj glavari v blagor učiteljstva in šolstva naše občine. Naša želja nastala je vže upanje. Razpisane so bile namreč občinske volitve, in menili smo, da nam nesreča odnese dosedanega, za me slavno-znanega župana Micheli-a Novello. Bližal se je čas volilnega boja. Vse na nogah, vse na delu v nadi na končni uspeh. A — tužna usoda — občinske volitve so izvršile v blagor — v prid Novelli-u. Rekuriralo se je proti tem, a ostalo je brezuspešno, vendar je trajala cela stvar mesece in mesece. Novello, dasiravno v skrbi za svojo čast, je vendar vodil i nadalje svoje občinske in krajno-šolske posle. O tem kaj več v prihodnjem šol. letu. Da sklenemo o tem, vporabimo besede g. prof. Jos. Kožuha: »To le mimogrede« (...)*

1907—08. *To leto pa je zapisal v kroniko: »Kaj*

nesrečni smo pa v naši občini v nadžupani, kajti v teku malih let izgubili smo vže drugega; a avgustu t.l. (1908) umrl je namreč M. Novello, naslednik pred leti umrlega nadžupana G. Tossich. Po smrti tega načeloval je milj. kr. šolskemu svetu prvi svetovalec A. Bertotti ter delal tudi ta kot tak čast svojim prednikom. »Enkrat v pozni jeseni leta 908. zbrali so se naši občinski očetje ter po dveh burnih sejah določili kot nadžupana miljskega Petra Deluca. Častitljiva oseba novega nadžupa obeta nam mnogo, a kaj nam bode pomagal v izboljšanju naših šol, prinese nam tok časa.«

V tem letu je prišlo tudi do spremembe v okrajnem šolskem svetu. »Zastopnikom cerkve v c.kr. okraj. šol. svetu v Kopru mesto ubeglega dekana Komparrata⁷⁶ je bil imenovani neki J. Pitacco.«⁷⁷

1910—11. »V vseh višjih šol. oblastnijah ostalo je osebje neizpremenjeno; le za predsedstvo krajnega šol. sveta se nekaj kuha vže delj časa. Za to mesto se imajo voliti obč. možje, ki bi si naj izbrali izmed sebe moža, kateri bi pa naj posvečal več pažnje ljudskim šolam kot dosedanji župan miljski. / Kako se bode stvar iztekla, prinese nam bližnja bodočnost. Pričakovati pa ni bogvekaj, ker mož, namenjen za županski stolec v Miljah, je vedno le Miljčan. / Kako krasno bi bilo, če bi se tuk. slov. ljudstvo ne cepilo zgolj osebnosti v stranke, katere se potem brez smotra — le iz častilakomnosti — umešavajo v politiko naših Miljčanov in njih sosedov! Pa vendar. Vreme na Kranjcem bodo se zjasnila.

1911—12. »Kakor sem omenil vže v letu 1910/11 vršiti bi se morale tekom tega šol. leta občinske volitve. Te so tudi bile in izpadle so za naše slov. krajevne občine še precej povoljno. Več bi bili sicer dosegli, a nesloga, ki sem jo omenil vže pred letom, se je tekom let. šol. leta poojstrila v toliko, da se kažeta v tuk. vasi javno dve nasprotujoči si stranki. To se je pokazalo prvič pri obč. volitvah in drugič pri volitvi za tuk. vaškega načelnika. Zmagala je prava narodna stvar, a ker je danes denar vplivnejši od moškega ponosa, sme pričakovati vsakdo presenečenj. Za danes nam načeljuje Pečarič Jožef in zastopa nas na občini Pečarič M. Izključno pa ni, da se razmere tekom časa spremene v toliko, da bodemo imeli na obeh mestih kakega Pecchiarich, oziroma Michalich. To le mimo grede. / Preidimo zopet k predsedstvu kraj. šol. sveta! / To mesto je sedaj poverjeno nadžupana g. J. Bertotti-ju, ki je istočasno i voditelj koaliciji naših strank proti socijalno-demokratskemu gospodstvu v Miljah. Razen njega imenovani so bili vsi člani kraj. šol. sveta za novo.« (...)

* * *

NEKAJ PODATKOV O ŠOLI NA ŠKOFIJAH IN PLAVJAH
PO LETU 1913

Konec leta 1913 se omenja šola na Škofijah kot slovenska trirazrednica z dvema vzprednicama. Tedaj

je bilo na šoli pet učiteljev in 347 otrok. Delovala pa je na Škofijah (od 1904—05, ko se je slovensko-italijanska šola ločila po narodnosti) še enorazredna italijanska šola z 71 učenci. V bližini sta bili še dve italijanski petrazrednici v Miljah ter italijanska dvorazrednica v Sv. Kolombanu s 3 učitelji in 448 otroki, ter dve zasebni šoli. Italijanska Legina (Lega nazionale) enorazrednica v Božičih s 123 otroki in slovenska enorazrednica Družbe sv. Cirila in Metoda za Istro v Sv. Barbari z 82 otroci. V bližnji občini Dekani so bile slovenske šole v Kubedu, Dekanih, Predloki in Sv. Antonu, v občini Dolina v Boljuncu, Borštu, Dolini, Ospu in Ricmanjih, v občini Koper pa poleg italijanskih šol ter slovenske enorazrednice cirilmetodovske družbe v mestu še dve šoli v Lazaretu (Bertokih). Tamkajšnja italijanska dvorazrednica je imela dva učitelja ter 117 otrok, na slovenski dvorazrednici pa so poučevali trije učitelji 285 otrok.⁷⁸

Ob koncu šolskega leta 1913—14 sta na Škofijah poleg nadučitelja Josipa Bertoka, učiteljice Marije Skala-Mozetič in začasnega učitelja Cirila Dell'Cotta, ki jih omenja že kronika v prejšnjih letih, službovala kot pomožna učitelja Torka Kraševc⁷⁹ in Jožef Kutin.⁸⁰

V letu 1921 in 1922 je bilo učiteljsko osebje čisto drugo. Nadučitelj je bil Avgust Šuc,⁸¹ učiteljice pa Angela Čendem,⁸² Dora Kancler⁸³ in Josipina (Ema) Lenarčič,⁸⁴ ki je poučevala na podružnici na Plavjah. Šola je bila trirazrednica in je imela na Škofijah 318 otrok, na Plavjah pa še 158. Leta 1922 pa se šola omenja kot trirazrednica z dvema paralelkama, a enorazrednica na Plavjah in ena paralelka sta bili zaprti. Takrat je štela šola 476 učencev. V letu 1921 je zapisana tudi pripomba, da italijanščino poučuje M. Comporti.⁸⁵

Že po italijanizaciji šolstva na osnovi Gentilejeve šolske reforme v letu 1923 je v šolskem letu 1933—34 imela šola na Škofijah pet razredov in prav toliko učnih moči, učencev je bilo 234, prebivalcev pa 1702. Šola na Plavjah pa je imela dve učni moči, 80 učencev, kraj pa 726 prebivalcev.⁸⁶

Po razpadu fašizma in kapitulaciji Italije na Škofijah ni bilo redne šole dve leti. V šolsko poslopje so se vselili Nemci. Terenski odbor OF je nato ustanovil partizansko šolo v Srednjih Škofijah. Pouk je bil v bivši plesni dvorani gostilne. Učila sta domačin Edvard Bolčič in Lojze Rozman, župnik iz Dekanov. Učencev je bilo 30, pouk pa je trajal od januarja 1944 do konca junija 1945. Na Plavjah pa je od januarja do maja 1944 poučevala domačinka Hermina Ferluga, nato pa so Nemci v šolskem poslopu nastanili svojo posadko. Pouk je bil zatem v privatni hiši poleg šolskega poslopja. Učencev je bilo okoli 35.⁸⁷

V šolskem letu 1945—46 se je začel pouk na Škofijah in Plavjah 22. oktobra 1945. Poučevala sta Majda in Jernej Humar na Škofijah in Oda Antonac na Plavjah.⁸⁸ V začetku šolskega leta 1960—61 je imela osnovna šola Škofije v osmih oddelkih 231 učencev, deset let kasneje že 14 oddelkov in skoraj 300 učencev in v začetku šolskega leta 1980—81 enajst oddelkov in

237 učencev. Pet let zatem pa je obiskovalo šolo 289 učencev v 14 oddelkih.⁸⁹

OPOMBE

* Za posredovanje ilustrativnega gradiva sem dolžan zahvaliti dr. Igorju Kosmini iz Trsta—Izole (vnuku Josipa Bertoka) in Vlasti Jerman, ravnateljici šole Oskar Kovačič na Škofijah.

1. Vladimir Žumer, Navodila za odbiranje in izročanje arhivskega gradiva osnovnih in srednjih šol na območju Zgodovinskega arhiva Ljubljana, v: Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije IV/1981, str. 135—136. — 2. France Ostanek, Pomen šolskih kronik za zgodovino šolstva, v: Kronika I/1953, str. 177—183; — Ivan Simonič, Šolske kronike, v: Kronika X/1962, str. 47—50. — 3. V zadnjem času sta izšla o šolskih kronikah prispevka Franceta Ostanka, Pomen šolskih kronik za krajevno zgodovino (v: Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete 21, Ljubljana 1988, str. 121—133), ki na primeru Pohorja obravnava naslovno temo z navajanjem virov in literature in Jožeta Podpečnika, Šentvid nad Ljubljano v šolski kroniki (v: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Ljubljana 1988, str. 194—216). Ta v uvodu razmišlja o kroniki kot zgodovinskem viru ter predstavlja navodila za pisanje kronike od 1873 naprej — kar brez navedb dosedanje literature — nato pa posebej prikaže Šentvid v času 1941—45 na osnovi povojnih vpisov. — 4. Arhiv Slovenskega šolskega muzeja, Kronika dvorazredne ljudske šole na Sp. Škofijah 1900—1913, f. 178. — Krajevni leksikon Slovenije navaja sicer rabo Spodnje Škofije, na Spodnji Škofiji, škofijski, Škofjoti, Škofijščice in Plavje, v Plavjah, plavski, Plavčani, Plavščice (I/139, 144). Kronika, ki jo predstavljamo, pa uporablja največkrat »na Spodnjih Škofijah« ali »na Škofijah« pa tudi »na Plavijah«, čeravno ne prav dosledno. Zaradi enotnosti teksta uporabljamo po vzoru kronike »na Sp. Škofijah«, »na Plavjah« in »Škofijci« v vsem tekstu, pri citatih pa se držimo originala. — 5. Navodilo, kako je spisovati šolsko kroniko, v Kronika..., V Ljubljani, Natisnil in prodaja Rudolf Milič: obrazec za kroniko, konec 19. stoletja. — 6. Podatki o Josipu Bertoku so posneti po učiteljskih šematizmih (prim. op. 17). Učiteljski tovariš, 10. 9. 1915, str. 4. Istrske vesti. Josip Bertok je pisal »iz daljne Ogrske: Dvanajst dolgih mesecev je minilo, odkar smo ločeni od naše ljubljene slovenske dece...«. — 7. Žena Ivana Bertok (roj. Bordon) se je okoli leta 1925 z družino preselila v Trst. Živeli so z učiteljsko pokojnino ter oddajali študentom sobe. Najstarejša hči Modra (Sofija) je umrla še mlada leta 1928; Duša, poročena Kosmina, je bila od 1926 učiteljica (mdr. 1928—30 na CMD šoli v Trstu, nato v Sloveniji — 1937—1941 v Ponikvi na Štajerskem, zatem pa je živela v Trstu ter po letu 1945 poučevala na tamkajšnjih slovenskih šolah. Hči Danica pa je bila advokat v Trstu. Po pogovoru z dr. Igorjem Kosmino iz Trsta, ki se mu za prijaznost najlepše zahvaljujem. — 8. Za pogovor se lepo zahvaljujem Evi Gregorič iz Dekanov, roj. Bertok, polsestri Jos. Bertoka, ki je bila ob njegovi smrti 1921 stara 16 let. — 9. Po nekaterih podatkih je bilo društvo ustanovljeno 1888 (Krajevni leksikon Slovenije I/144 in Slovenska Istra v boju za svobodo, Koper 1976, str. 82). V Edinosti 11. 6. 1908 pa beremo o 1. prosinca ustanovljenem pevskem, bralnem in godbenem društvu »Istrski Grmič« na Spodnjih Škofijah. Društvo je 28. 6. vabilo na veselico in narodni dan. — 10. Posojilnica in hranilnica na Sp. Škofijah je bila vpisana v zadržni register 25. 2.

1908. Delovala je v okolišju občin (župnij) Milje, Koper, Dolina in Dekani. Načelnik zadrage je bil Anton Ražem, posestnik iz Plavij, med odborniki pa se — poleg več posestnikov iz Sp. Škofij — omenja tudi Josip Bertok. Prim.: S. Žitko—J. Kramar, Hranilnice in posojilnice v Slovenski Istri, Koper 1985, str. 18—19. — Delovati je začela 4. 6. 1908. To »novo narodno podjetje« je imelo sedež v poslopju g. Škorje, zraven šole. Edinost, 7. 6. 1908. — 11. Jos. Bertok navaja v začetku kronike, da je bil »vvaški župan in občinski odbornik Anton Bertok«. 12. Edinost (Trst), 12. 7. 1908. — 13. Edinost (Trst), 2. 8. in 9. 8. 1921. Vesti iz Istre; Učiteljski list (Trst), 16. 8. 1921. Notico o smrti nadučitelja J. Bertoka je prinesel tudi ljubljanski Učiteljski tovariš, 1. 9. 1921. — 14. Bertok Josip st., v: Primorski slovenski biografski leksikon, I/2., Gorica 1975, str. 68—69. Ta je bil rojen v Bertokih, maturiral na koprskem učiteljskišči 1896 ter služboval v Kubeđu, od 1900—01 v Lazaretu (Bertoki) do 1911—12, ko ga srečamo v Ospu. — 15. Schematismo dell'I.R. Litorale austriaco-ilirico, Trieste 1821, str. 153 (po: Marušič Milan, Slovenska šola v Istri, v: Zbornik ob 40-letnici obnove slovenske šole v Istri, Koper 1985, str. 10—11). — 16. V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem III, Ljubljana 1966, str. 304, 481 (Detail-Conscription der Volksschulen in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern, Wien 1870). — 17. Podatki o učiteljih so povečini posneti po šolskih šematizmih. — Popotnikov Koledar za slovenske učitelje za l. ... s popolnim šematizmom. Miha J. Nerat, Maribor 1886—1897. — Ročni zapisnik za slovensko učiteljstvo. S. Primožič, Postojna, Ljubljana, 1894—1915. — (Prim.: Bibliografija priročnikov o organizacijski strukturi, v: Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918 (red. Jože Žontar), Graz... 1988, str. 253—255). — Ročni zapisnik »Zveze jugoslovenskih učiteljskih društev« Julijske krajine za leto 1922, 1923 Trst. — 18. Bartolomej Križaj, roj. v Orehku na Kranjskem 1836, posvečen v duhovnika 1866, umrl 19. 6. 1809. — Podatki o duhovnikih pa so pripravljani največ po personalnih statusih tržaško-kopske škofije: Prospectus beneficiorum ecclesiasticorum et status personalis cleri unitarum Dioeceseon Tergestinae et Justinopolitanae ineunte anno ... (Bibliografija priročnikov ... str. 267) in po nekrologiju v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, ki ima dopolnjene podatke do leta 1941: Necrologium cleri saecularis et regularis unitarum Dioeceseon Tergestinae et Justinopolitanae ab anno 1830—1912, Pisini /1914/, 119 str. — 19. Anton Notar, rojen na Kranjskem (Loka) 1839, posvečen 1865, kaplan na Plavjah do 1904, nato kaplan v Štorjah pri Sežani. 1914 se omenja v pokoju v Škofiji Loka, kjer je umrl 3. 1. 1919. — 20. Leksikon občin kraljestev in dežel, zastopanih v državnem zboru: Izdelan po rezultatih popisa ljudstva z dne 31. grudnia 1900, VII. Avstrijsko-ilirsko Primorje, Dunaj 1906, str. 64—65. — Spezialortrepertorium der österreichischen Länder: ... Volkszählung vom 31. Dezember 1910, VII. Künstenland, Wien 1918, str. 34. — 21. Kot op. 10. (hranilnica). — Ozkotirna železnica Trst—Poreč je bila odprta 15. decembra 1902 ter je potekala po trasi, dolgi 122,9 km čez Škofije, mimo Kopra, Izole, Strunjana, Portoroža, Sečovelj in Buj. Leta 1935 so jo razdrli in prenesli v Etiopijo. Jože Jenko, Istrske železnice, v: Kronika 13/1965, str. 76. — 22. Izpuščen je kar literaren opis kmetove pomladi. — Znak / označuje odstavek v originalu, ki ga tu ne upoštevamo. — O splošnih razmerah v Istri prim. Fran Barbaljič, Narodna borba v Istri od 1870 do 1915. godine, Zagreb 1952, in Božo Milanović, Hrvatski narodni preporod u Istri, I. Pazin 1967, II. Pazin 1973. Za šolstvo pa Mate Demarin, Hrvatsko školstvo u Istri, Pregled razvoja 1818—1918, Zagreb 1978 in Milan Žerjav, Šolstvo in ljudskopros-

vetna dejavnost pod Avstrijo v: Slovenska Istra v boju za svobodo, Koper 1976, str. 67—85, ter Drago Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja, v: Osnovna šola na Slovenskem, Ljubljana 1970, str. 235—337. — 23. Ivan Spagnoletto, trgovec in gostilničar na Sp. Škofijah, Edinost (4. 12. 1900) piše: »*Albinu (Postojni) in Španjoletu pa svetujemo, naj ne igrata žalostne uloge, ker drugače jima posvetimo z narodnim — konsumnim društvom!*« Leta 1908 pa se omenja krčmar g. Spagnoletto, v čigar »narodni gostilni pri "Španjoletu"« so se zbrali udeleženci prireditve spodnješkofijskega društva »Istrski grmič« (Edinost, 11. 6. in 12. 7. 1908). — 24. Jakob Kocijan, rojen 1832 v Povirju, posvečen 1857, nazadnje župnik v Lazaretu-Bertokih (Rižan), od 1902/3 živel v Trstu kot upokojenec in tam umrl 5. 3. 1904. — 25. »*Kakor znano, smo si v Plavji sami, iz lastnega nagiba in od lastnih željev sezidali lepo šolsko poslopje, da ga ni tacega daleč okrog. Temu je že 5 let, a dež. šol. svet še vedno noče priznati tega poslopja, da-si isto odgovarja vsem zahtevam zakona!!! ... Ali bomo mogli našo lepo šolsko poslopje posvetiti njega plemenitemu namenu, ali bodo morali naši otroci v potujčevalnico na Škofijah! ... Mi zahtevamo šolo, ki bo vzgajala vzgojevala naš zarod Bogu in narodu, ne pa molohu poitalijančevanja ...*« Edinost, 14. 5. 1900. — »*Ali ni žalostno, ali ni to neodpusten greh, da lepo šolsko poslopje, za katero so vaščani sami in iz lastnega nagiba toliko trošili, stoji že leta — prazno!*« Edinost, 24. 12. 1901. — Nekaj arhivskega gradiva plavske enorazrednice (dnevnik, tedniki, šolske zamude) od 1908 naprej hrani osnovna šola Oskarja Kovačiča, Škofije. Za informacijo se zahvaljujem prof. Maruši Zagradnik iz Pokrajinskega arhiva Koper. — 26. Josip Kompare, roj. 1858 v Duvovljah, posvečen v duhovnika 1887, na prelomu stoletja župnik in dekan v Ospu ter deželnozborni poslanec od 1895. Jeseni 1907 se je odrekel župniji in s škofovim dovoljenjem odpotoval v Ameriko zaradi dušnopastirskega dela med Slovenci. (Milanović, II/144). — 27. Učiteljske v Kopru je delovalo od šol. leta 1872—73 in imelo po ukinitvi učiteljskih v Gorici in Trstu 1875 tri oddelke: slovenskega, hrvaškega in italijanskega. Hrvaški oddelek se je preselil v Kastav v letih 1906 do 1908, leta 1909 pa še slovenski oddelek v Gorico. — Srečko Vilhar, Slovensko učiteljske v Kopru 1875—1909, Koper 1976. — 28. Josip Pečarič, roj. 1864 v Pobegih pri Kopru, provizorični učitelj, je služboval kot voditelj enorazrednice v Kubeđu, kjer se omenja od začetka 1886—87 do začetka 1894—95. — 29. Dr. Ivan Krstič (1896—1906), izdajatelj »Prave naše sloge« in voditelj Italijanom naklonjene narodno-istrske stranke. (Prim. Milanović, II/255 sl.). — 30. Dr. Matko Laginja, odvetnik (1852—1930), politični, gospodarski in kulturni delavec v Istri. — Dr. Felice Bennati, deželnozborni poslanec, na volitvah 3. 1. 1901 za peto kurijo državnega zbora izvoljen za poslanca proti dr. Laginji. Vodja italijanske liberalne stranke v Istri (predsednik italijanskega političnega društva za Istro). — 31. Albino Postojna, trgovec in gostilničar na Sp. Škofijah »eden najbogatejših v teh krajih« (Edinost, 14. 12. 1900), privrženec italijanske stranke. — 32. Vjekoslav Spinčič (1848—1930), duhovnik, profesor v Kopru in Gorici, deželni in državni poslanec in eden voditeljev v Istri. — 33. Matko Mandić (1849—1915), duhovnik, urednik »Naše sloge«, deželni in državni poslanec, eden od istrskih narodnih voditeljev. — 34. Dr. Matteo Campitelli, roj. v Rovinju, od 1889 do 1903 predsednik istrske deželne vlade (deželni glavar) in deželnega zbora. Umrl je leta 1906. (Milanović I/261, II/100—101, 141—142). — 35. Pojdite mirno domov, ker bo šola zgrajena na Spodnjih Škofijah. — 36. Jožef Kožuh, roj. 1854 v Dvoru pri Polhovem Gradcu, obiskoval ljubljansko nor-

malko, gimnazijo v Ljubljani, na Reki in v Trstu ter študiral zemljepis in zgodovino na univerzi na Dunaju in v Gradcu. Od 1882 je bil profesor, najprej v Gorici, v letih 1886—1899 pa na učiteljski v Kopru. Vsaj od začetka šol. leta 1892—93 je bil okrajni šolski nadzornik, dokler ni bil (1899) dodeljen celjski gimnaziji, a se do 1906—07 našteva med profesorji koprškega učiteljskega. Kot gimnazijski profesor v Celju je bil leta 1923 upokojen. Ukvarjal se je s kartografijo. — Andrej Šavli, Vrsta skozi čas. Obrazi koprsko-goriške generacije slovenskih učiteljev (1875—1909—1919) v: Primorski dnevnik, 23. 9. 1977. — 37. Ivan Lapajne (1849—1931), učitelj, pedagoški pisatelj in zadrudni delavec (SBL I/661—662). — 38. Francišek Finšger (tudi Finžgar), roj. 1865 na Brezjah na Gorenjskem, u. 1928, je maturiral na koprskem učiteljski 1886, nadaljeval študij in postal profesor na tamkajšnjem učiteljski, nadzornik za šolski okraj Koper (1897) in od 1897 šolski nadzornik za slovenske šole v goriškem, gradiščanskem in tržiškem okraju. A. Šavli, Vrsta..., Prim. dnevnik, 14. 10. 1977. — 39. Henrik Dominco (tudi Dominko), roj. 1868 v Kobaridu, u. 1941 v Gorici, je maturiral na koprskem učiteljski 1887, bil nato učitelj na tamkajšnji vadnici ter od leta 1900 okrajni šolski nadzornik za slovenske in hrvatske osnovne šole v šolskem okraju Koper. V letih 1920—24 je poučeval zemljepis in zgodovino na slovenskem učiteljski v Tolminu, nato pa je bil upokojen. A. Šavli, Vrsta..., Prim. dnevnik, 12. 10. 1977. — 40. Anton Tul, roj. 1876 v Kortah pri Izoli, maturiral 1897, je bil učitelj na enorazrednici v Predloki pri Črnem kalu, nato prvi nadučitelj na Škofijah (maj 1900—maj 1901). Zatem je služboval v Črnotičah, od 1905—06 v Krvavem potoku ter od 1908—09 kot nadučitelj na dvo- zatem trorazrednici v Šmarju, kjer se omenja še leta 1923. — 41. Marija Mozetič — Skala, roj. 1860 v Sežani, je službovala kot učiteljica v Lazaretu (Bertoki), nato v letu 1900 in v šolskem letu 1900—01 na Škofijah, spet v Lazaretu, od leta 1904 pa na podružnici škofijske šole na Plavjah. V letu 1921 je omenjena kot Scala Marija v Lazaretu, v letu 1922 pa je službovala v Truškah pri Marezigah in jo ročni zapisnik navaja kot Scala—Mozetič M. — 42. Josipina Gržinič je od leta 1901 službovala na Škofijah, kjer se omenja kot učiteljica še ob koncu šolskega leta 1902—03, nato nanjo ob koncu šol. leta 1903—04 naletimo kot učiteljico na dvorazrednici v Roču. — 43. Gregorij Leonardis, roj. 1873 v Kopru, maturiral na tamkajšnjem učiteljski 1891, je pred prihodom na Škofije služboval kot nadučitelj v Lazaretu, bil med 1901 in 1903 nadučitelj na Škofijah, nato v Kubeđu, od 1907—08 pa v Krvavem potoku pri Kozini, kjer se omenja še v letu 1922. — 44. Anton Slamič, rojen 1873 v Katinari, posvečen 1899, služboval kot kaplan v župniji Lazaret-Bertoki (Rižan) pri župniku Kocjanu, od 1903—1908 kot kaplan v Trstu, nato pa je bil župnik v Dekaniji. Umrl je 24. 1. 1938. — 45. Prim.: Pouka prosti dnevi v Istri, Učiteljski tovariš, 18. 4. 1913. — 46. Šola v boju proti pijačevanju. Po spisu »Wie kann durch die Schule dem zur Unsitte gewordenen Missbrauche geistiger Getränke entgegen gewirkt werden? Preisgekrönte Studie von Victor v. Krauss. Z dovoljenjem društva Österr. Verein gegen Trunksucht« prosto poslovenil Fr. G. v Pulju 1898, 39 str. — 47. Slepa ljubezen. Ljudska igra s petjem v petih dejanjih. Spisal Anton Pesek (šolski vodja v Narapljah pri Ptujski gori), Ljubljana 1908. To delo »za učitelje in sploh za prospeh prosvete zlata vredno« je pripravil Učiteljski tovariš, 26. 6. 1908. — 48. Marija Furlan-Kregar, roj. 1889 v Gorici, pomožna učiteljica 1909—10 v Ricmanjih, v letu 1910—11 na Škofijah, nato učiteljica na privatni šoli CMD v Kopru vsaj še ob koncu šol. leta 1912—13. — 49. Kot op. 9. — 50. Kot op. 22. — 51. Karol Mecchia, roj. 1825, posve-

čen 1854, dekan koprškega kapitlja, umrl 20. 11. 1907. — 52. Joannes Buttignoni, roj. 1851 v Trstu, posvečen 1876, umrl 20. 1. 1941, je bil kanonik v Trstu; Just Buttignoni, roj. 1870 v Trstu, posvečen 1893, pa se 1907 omenja kot kaplan pri sv. Antonu v Trstu. — 53. Joannes Kavalich, roj. 1854 v Istri (S. Anton), posvečen 1877, župnik v Šklednju, nato kanonik v Kopru. — 54. Kot op. 41. — 55. Z učiteljskimi plačami po posameznih deželah seznanja Učiteljski tovariš 20. 12. 1901. O Istri (po zakonu z dne 9. 10. 1901), str. 282—283. — 56. Karl Runtich, nadučitelj v Miljah na deški štirirazredni ljudski šoli z italijanskim učnim jezikom, v učiteljski službi od 1872, se omenja v Popotnikovem koledarju za leto 1897. — 57. Istrski deželni zbor je decembra 1907 sprejel nov deželni šolski zakon, ki je bil 5. 6. 1908 sankcioniran. Prim.: Učiteljski tovariš, 5. in 12. 6. 1908. — 58. Na 33. rednem občnem zboru Slovenskega učiteljskega društva v Istri so v Dekanih 8. 5. 1913 obravnavali delovanje društva v minulem letu, izvolili nov odbor s predsednikom Fr. Venturiniem, nadučiteljem iz Boršta ter razpravljali o izboljšanju učiteljskih dohodkov (draginjske doklade), definitivnosti, celibatu učiteljic in verskih vajah šolarjev. Prim.: Učiteljski tovariš, 25. 4. in 23. 5. 1913. — 59. Prvič se je v Istri vršil tečaj ročnih del v Kopru od 16. 8. do 5. 9. 1901. Udeležilo se ga je 22 učiteljev in učiteljic, med njimi tudi G. Leonardis. Učiteljski tovariš, 1. 10. 1901. — 60. Mara Vrišer (Vrischer), roj. 1882 v Buzetu, maturirala 1902, je od 1902—03 do leta 1904 službovala na Škofijah. V letu 1914 je omenjena Mara Vrišer Opašič kot učiteljica v Pazinu (Pedagoški letopis XIV, 1914, str. 95). — 61. Kot op. 41. — 62. Ana Mungerli (tudi Mungerle, Mungerli), roj. 1890 v Gorici, maturirala na tamkajšnjem učiteljišču 1910 in je v letu 1910 službovala kot pomožna učiteljica na Škofijah, nato pa na šoli Podgraje pri Ilirski Bistrici še konec šol. leta 1911—12. — 63. Kot op. 48. — 64. Hinko Medič, roj. 1889 v Piranu, maturiral 1909 na učiteljišču v Ljubljani, je služboval na podružnici podzemeljske šole v Gradacu pri Črnomlju, kjer se omenja ob koncu 1909—10 in 1910—11. Od 15. 9. 1911 je služboval na Škofijah do 1. 12. 1913, ko je nastopil službo na pripravnici za srednje šole v Trstu. V letu 1922 se omenja kot šolski nadzornik za postojnski okraj. Prim. tudi Primorski slovenski biografski leksikon II/10., Gorica 1984, str. 398, ki pa navaja za njegovo službovanje na šolah nekoliko napačne podatke. — 65. Ciril Del Cott, roj. 1892 v Trstu, maturiral 1912 na učiteljišču v Gorici, nato pa služboval na Škofijah. Omenja se v šolskih letih 1912—13 in 1913—14, nato ga v letu 1920—21 najdemo na šoli v Loki pri Žumnu na Štajerskem, leta 1934 pa je bil šole v Razboru pri Laškem premeščen v Radvanje pri Mariboru. — 66. Josipina Janovsky, roj. 1888 v Ljubljani, maturirala na goriškem učiteljišču 1909, službovala na privatni Schulvereinovi šoli v Gorici, od leta 1913 pa na Škofijah, a že ob koncu šolskega leta 1913—14 jo najdemo kot učiteljico na trirazrednici v Dekanih s podružnico v Tinjanu. — 67. Kot op. 44. — Župnijski arhiv Bertoki, spisi 1903 (2. 5.) št. 82. — Okrajni šolski svet je oktobra 1903 obvestil župnijski urad, naj kaplan Anton Slamič dvigne 259 kron kot strošek za poučevanje verouka na Sp. Škofijah. Prav tam, št. 136. — Za pomoč pri uporabi župnijskega arhiva in prijazno sodelovanje se zahvaljujem župniku v Bertokih o. Jožetu Ličenu. — 68. Josip Colja, roj. v Sv. Križu pri Trstu 1873, posvečen 1896, služboval kot kaplan v kaplaniji Kazlje (župnija Tomaj), od 1904 župnik v Tinjanu. Umrl je še mlad 19. 11. 1905. — Čeprav omenjajo ročni zapisniki kot pom. učitelja na Tinjanu tamkajšnjega župnika Jos. Coljo od 1903—04 do 1909—10, pa gre za napako. Šolska kronika Sp. Škofij ima v letu 1905—06 tale vpis. »Dne 20. 11. 1905. preminil je za sušico v Bertokih bivši tuk. veroučitelj č.g.

Josip Colja. C.kr. okrajni šolski svet v Kopru (...) naložil je tuk. učiteljstvu, naj spremi skupno z otroki umrlega župnika k poslednjem počitku. Ravnalo po ukazu.« — 69. Ivan Zalokar, rojen na Štajerskem (Dobje) 1871, posvečen 1898, služboval kot kaplan v Moščenicah in Opstalju, od 1904 pa kot kaplan na Plavjah v župniji Osp. Kasneje je bil župnik v Gročani. — 70. Leta 1906 je Jos. Košir pripravil urnik verouka za vse tri šole v župniji. Ponedeljek in sredo 9—10 Prade (ital. šola), 10—11 Lazaret (slov. šola) ter torek in petek 10—11 Škofije (slovenski oddelek). Predlog urnika v italijanščini so podpisali vsi trije šolski voditelji ter se z njim strinjali. Župnijski arhiv Bertoki, spisi 1906, št. 65. — Josip Košir, roj. 1868 v Trstu, posvečen 1892, služboval kot kaplan v Trstu, od 1903 kot župnijski upravitelj in župnik na Lazaretu-Bertoki (Rižan), kjer se omenja še med prvo svetovno vojno, leta 1926 pa ga najdemo v Radomljah na Gorenjskem. Umrl je 21. 5. 1937. — 71. Josip Volk, rojen na Kranjskem (V. Bukovica-Studeno pri Postojni) 1882, posvečen 1907, kaplan v Dolini, 1914 služboval na kaplaniji Barka župnije Rodik, 1916 se omenja v ljubljanski škofiji. Umrl 20. 5. 1935. — 72. Gabrijel Piščanec (Piščanc), roj. 1882 v Rojanu, posvečen 1905, služboval kot kaplan v Šklednju in Trstu. — 73. Tedaj je bil župnijski upravitelj v Ospu Aleksander Martelanc, roj. 1880 v Barkovljah pri Trstu — u. 1941 v Ljubljani, ki je pred službovanjem v Ospu bil kaplan v Dolini in ž. upr. v Divači, zatem pa 1912—1927 župnik na Proseku. (PSBL 362—363). — 74. Arbanašič (Marius Arbanassich), roj. v Trstu 1883, posvečen 1905, služboval kot kaplan v Brezovici pri Kozini in v Trstu. — 75. Nato je kronist precej podrobno predstavil vladne spremembe, pa tudi spremembe deželnega in koprškega okrajnega šolskega sveta. Tudi v letu 1906—07 je pisal o vladi, ministru za uk in bogočastje dr. Marchetu pa je namenil kar hvalospeven zapis. — 76. Kot op. 26. — 77. Georgius Pitacco, roj. 1846, posvečen 1870, kanonik v Kopru. Umrl 23. 8. 1914. — 78. F. Barbalic, Pučke šole u Istri, Pula 1918, str. 16. — Letopis tržaško-koprške škofije za leto 1909 omenja na Škofijah dve šoli: slovensko in italijansko štirirazrednico(!), za leto 1914 pa slovensko trirazrednico in italijansko enorazrednico, v Lazaretu (Prade) pa italijansko dvorazrednico in slovensko trirazrednico. Na Plavjah se obakrat navaja slovenska enorazrednica. — 79. Torca (Viktorija) Kraševce, roj. v Biljah 1892, maturirala 1912 na učiteljišču v Gorici, službovala kot začasna učiteljica v Ospu, nato pa na Škofijah, kjer je omenjena ob koncu šol. leta 1913—14. V letu 1920—21 je bila učiteljica na dekliški šoli v Slovenski Bistrici. — 80. Jožef Kutin, roj. 1893 v Stari Loki, maturiral na goriškem učiteljišču 1913, nato služboval kot pomožni učitelj na Škofijah. Ob koncu šolskega leta 1920—21 se omenja kot učitelj (sicer roj. 1894) na III. mestni deški osnovni šoli v Mariboru. — 81. Avgust Šuc, roj. v Pliskavici 1883, maturiral 1903 na moškem učiteljišču v Kopru, služboval na enorazredni podružnici s potovalnim učiteljem Čadrg-Zadlaz, v Mavhinjah pri Devinu in od 1909—10 v Truškah pri Marezigah, od 1910—11 na trirazrednici v Dolini, od 1912/13 v Marezigah, v letih 1921 in 1922 pa se omenja kot nadučitelj na Škofijah. — 82. Angela Čendem, roj. v Gorici 1890, maturirala 1909 na goriškem učiteljišču, nato službovala v Ospu, od 1911—12 v Krvavem potoku, od 1912—13 v Dekanih, v letih 1921 in 1922 pa jo najdemo kot učiteljico na Škofijah. — 83. Dora (Teodora) Kancler, roj. 1892. v Solkanu (Gorici?), maturirala 1912 na goriškem učiteljišču, nato službovala kot začasna učiteljica v Dolini, kjer se omenja ob koncu šol. let 1912—13 in 1913—14, v letih 1921 in 1922 pa jo najdemo kot učiteljico na Škofijah. — 84. Josipina (Ema) Lenarčič, roj. 1891 v Kobaridu, maturirala 1910 na goriškem učiteljišču, nato službovala v Šmar-

jah (pošta Pomjan), od šol. leta 1913—14 v Ospu, v letih 1921 in 1922 pa je omenjena kot učiteljica na podružnični šoli na Plavjeh. — 85. Ročni zapisnik 1922, 1923. Glej op. 17. — 86. Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara; Trieste 1934, str. 106—107. — 87. Milan Žerjav, Partizansko šolstvo v: Slovenska Istra v boju za svobodo, Koper 1976, str. 540 in 552—553. — Dokument iz januarja 1946 navaja, da je v šol. letu 1943/44 poučeval verouk L. Rozman, župnik iz Dekanov »iz lastne pobude in na željo ljudstva«, na Plavjeh pa v šol. letu 1941/42 (?) od januarja do maja Hermina Ferluga, postavljena od AFŽ. (S. Pavlič—V. Smolej, Partizansko šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1981, str. 303). — 88. Jernej Humar, Boj za slovensko šolo na Škofijah, str. 40—47, v: Zbornik ob 40-letnici obnove slovenske šole v Istri, Koper 1985. — 89. Zavod LR Slovenije za statistiko: — Osnovne in srednje šole. Ljubljana 1961, str. 43; Zavod SR Slovenije za statistiko: — Statistično gradivo št. 9/71, Ljubljana 1971, str. 26; Seznam šol s splošnimi podatki ob začetku šolskega leta 1980—81. (št. 227), Ljubljana 1981, str. 30 in 1985—86 (št. 401), Ljubljana 1986, str. 22.

SOMMARIO

JOS. BERTOK — LA CRONACA DELLA
SCUOLA ELEMENTARE A SPODNJE ŠKOFIJE
(SCOFFIE DI SOTTO). UNA TEMA
PREPARATIVA PER DARE UN'IMAGINE
DI ŠKOFIJE E PLAVJE NELL'ISTRIA SLOVENA
1900—1913

Branko Suštar

Questa esposizione rappresenta la cronaca della scuola elementare istituita nel 1900 a Spodnji Škofije (Scoffie di Sotto). Fu una scuola italo-slovena ed a partire dal 1904 ambedue funzionarono separatamente, la scuola slovena con una propria frazione a Plavje a parte una scuola italiana. All'immagine stessa della scuola è possibile seguire con l'aiuto delle registrazioni retrospettive, dall'anno scolastico in avanti, invece poi, ad ogni scadenza dell'anno scolastico. La cronaca è interamente un lavoro fatto di pugno di un'unica persona. Fu narrata da Josip Bertok (1882—1921), preside della scuola, e precisamente dall'arrivo a Škofije e fino al 1912—13. Fu promotore all'interno lavoro nazionale a Škofije e anche fondatore e iniziatore della vita nazionale in questo Paese.

La parte introduttiva della cronaca tratta degli sforzi di I. Spagnoletto per l'istituzione della scuola. Il più di tutto che contribuisce alla nuova scuola e che è »Scoffiesi« benché fossero Sloveni, di nazionalità e di lingua, votarono nella V-a curia insieme con il partito dominante, cioè gli Italiani dell'Istria. Spagnoletto si rivolse al governatore della regione ed ottenne la costruzione di un nuovo edificio scolastico a Škofije inferiore Scoffie di Sotto. La scuola fu aperta dal 1° maggio 1900. L'amministratore della scuola Anton Tul e la maestra M. Mozetič vissero in un stato continuo di belligeranza tra di loro — tutti e due mantennero le opposte opinioni sulla nazionalità e

cioè: lei fu una sfrenata Italiana, una vera giannizzera, egli invece con un tenace fervore patriottico sloveno. Per calmarli il provveditorato scolastico distrettuale a Capodistria decise di separarli. « Dal 1901 ebbe l'incarico del preside Gregorij Leonardis, dal 1903—04 in avanti fu invece Josip Bertok. Alla frazione di Plavje insegnava invece M. Mozetič, e solamente dal maggio 1910 che la scuola ottenne ancora una forza nuova per l'insegnamento e nel contempo anche a turno parallelo, all'inizio solo temporaneamente. Dall'anno scolastico 1912/13 in avanti invece continuava ad insegnare solo una maestra.

Il numero degli abitanti a Scoffie (Škofije) e aumentato nel decennio 1900—1910 da 1.426 a 1.675, a Plavje da 609 a 771 e contemporaneamente aumentò anche il numero degli alunni. Nel 1901—1902 il gruppo sloveno comprendeva 183 ed il gruppo italiano solo 23 ragazzi. Nell'anno scolastico 1904—1905 frequentarono la scuola biennale slovena circa 120 bambini a Plavje e Scoffie (Škofije). Sebene a Plavje il numero rimase all'incirca a 100 o poco più, invece il numero dei bambini a Rabuiese inferiore gradualmente aumentava e nel 1910 raggiunse il numero di 200.

La cronaca nelle singole registrazioni annuali tratta diversi argomenti: le feste durante l'anno scolastico, le visite dall'esterno, le modifiche nel personale insegnante, il profitto, le presenze tenendo conto anche delle modifiche »nei superiori dicasteri scolastici«. Ogni anno la parte testuale terminava con una ricca e selezionata statistica. La cronaca è composta in modo accurato ed interessante, e spesso con stile scorrevole. A volte compare insieme alla problematica scolastica, intesa in senso stretto, anche una discussione generale dello stato in Istria, spesso dei dintorni che include anche un punto di vista politico e nazionale senza però tralasciare le opinioni critiche dell'autore sebbene »osservazioni polemiche e valutazioni critiche« debbano escludersi dalla cronaca scolastica. Un posto particolare è dedicato alla scuola di Plavje. A Plavje verso lo fine del XIX. secolo insegnavano ancora i cappellani in una scuola improvvisata in lingua d'insegnamento slovena. I paesani costruirono perfino un bellissimo edificio scolastico a proprie spese e molto »fecero per avere un maestro per loro«, ma tutto fu invano. »Ahime! a noi Sloveni oggidi, a nostro mesto Paese, ahime!« Solo nel 1904 concessero a loro una scuola con la frazione della scuola di Scoffie. Suscitano molto interesse i ricordi di Josip Bertok sui suoi inizi d'insegnamento nella scuola di una sola classe a Kubed.

Un posto nella cronaca trovarono l'inizio ed il termine dell'anno scolastico, a volte (p. es. 1904/05) con le speciali oratorie, festeggiamenti e feste patriottiche e in modo particolare le presenze ed il profitto degli alunni. La presenza dei alunni non era molto numerosa a causa delle noncuranze dei genitori. »Per preparare i genitori ignoranti di essere consci di ostacolare i propri figli nel trattenerli a casa gli insegnanti e la direzione tentarono in tutti i possibili modi come mo-

nito scritto, gli inviti presso il direttore e financo anche le proposte per le punizioni. Furono praticati per lo più i primi due, l'ultima proposta ebbe anche delle conseguenze negative poichè l'amministrazione comunale invitava i genitori nei propri uffici e permise loro di poter assentare i propri figli dalla scuola. Triste, ma veritiero!

Im modo veramente incantevole e descritta la gita alle sorgenti di Rižana oppure quella ad Oltro a mezzo di barca a Capodistria, e poi con la ferrovia fino a Scoffie di Sotto (Spodnje Škofije). In modo regolare sono registrate anche le visite in particolare del provveditore scolastico distrettuale H. Dominec, alcune visite dei preposti dignitari ecclesiastici, visite dei medici e lo stato di salute degli alluni in generale. Nel giugno 1907 si tenne la vaccinazione contro il vaiolo. »Peccato che dal punto di vista medico gli abitanti del luogo si curano ben poco di ciò che è veramente utile. La paura, e la superstizione che li bloccano di comportarsi con coscienza, da ciò che fare? Al mondo e oggigiorno così. Sono registrati in modo diligente anche i dati sul personale d'insegnamento, catechisti e sul comune di Mugia (che Scoffie ne faceva parte) ed anche sul consiglio scolastico distrettuale. Dobbiamo aggiungere anche le registrazioni di queste dal 1910—11 e 1911—12.

In tutti i dicasteri scolastici superiori il personale rimase inalterato, solamente nella presidenza distrettuale del consiglio scolastico che bolle qualcosa nella pentola. Per il presente posto dovrebbero eleggere dei

consiglieri comunali che a loro volta dovrebbero scegliere tra di loro qualcuno responsabile più dell'attuale sindaco di Muggia che dedicasse più attenzione alla scuola elementare. Come andranno a finire le cose solo il futuro potrà risponderci. Però non è granchè che si possa attendere poichè l'uomo destinato alla poltrona del sindaco a Muggia sarà sempre in primo luogo muggesano. Che bellezza! Se il popolo sloveno del luogo non riponesse la fiducia solo nelle personalità dei partiti — che poi sono senza uno scopo preciso — che lo fanno solo per acaparrarsi gli onori potrebbero partecipare nella politica dei nostri Muggesani e dei loro vicini. Ciononostante: Il tempo per Carniolani si farà più sereno.

1911—12: Come già detto nel 1910—11 avrebbero dovuto tenersi le elezioni comunali durante l'anno scolastico. Avremmo potuto ottenere di più, però la discordia, a cui ho accennato un anno fa si era acuitizzata durante l'anno scolastico in tal modo che nel paese apparvero in modo evidente due contrastanti partiti. Ciò si è manifestato per la prima volta nel periodo delle elezioni comunali e la seconda volta per le elezioni per il sindaco del paese. Ha vinto la giusta causa nazionale poichè oggi il denaro è più influente di qualsiasi orgoglio umano, ognuno può attendersi delle sorprese. Oggi ci dirige Pečarič Jožef e ci rappresenta al comune Pečarič M. Però, non è da escludere che lo stato più in là cambi in tal modo, che su tutte le due posizioni avremmo qualche Pecchiarich ovvero Michelich. Questo appena da accennare!

IZ ŽIVLJENJA KOMUNA V BEZOVICI

DARKO OGRIN

Namen prispevka je opisati vaško skupnost — komun v Bezovici, vasi v Slovenski Istri. Zapis je narejen po pripovedovanju Milana Cunje iz Bezovice, št. 23. Pripoved se nanaša na prvo tretjino 20. stoletja, ko je bil komun še *po starem*,¹ to je, ko je vas svoje notranje zadeve urejala brez večjega vmešavanja oblasti od zunaj. Komun *po starem* je v Bezovici prenehal delovati okoli leta 1930, ko se je v vaško življenje, predvsem pa v volitve župana, začela vmešavati tedanja italijanska občinska uprava v Dekanih.

Geografsko gledano leži Bezovica v Bržaniji, to je pokrajini, ki se v obliki bolj ali manj strmega brega spušča izpod črnokalske strukturne stopnje — Stene v dolino Osapske reke oziroma Rižane. Po razlagi M. Kosa² je vas izšla iz prvih valov slovanske kolonizacije Istre, saj nosi ime, ki ga lahko štejemo k slovenskim imenom starejšega tipa. To so imena po rastlinstvu, imena po položaju, morfoloških oblikah ali po

vodi. Ime Bezovica naj bi izhajalo iz drevesne vrste bezeg. Arheološke dokaze za bivanje Slovanov v teh krajih imamo iz 9. do 10. stoletja, ko so bili v Predloki, med drugimi, odkriti tudi staroslovanski grobovi.³ Iz 9. stoletja je ohranjen tudi pisni vir. Gre za listino iz leta 804, znano kot »Rižanski placit«, ki je nastala na zboru ob Rižani. Tu so razčiščevali spor, ki je nastal med frankovskimi oblastmi in obalnimi mesti zaradi naseljevanja Slovanov na zemljišča, ki so si jih lastila mesta.⁴ V pisnih virih je vas prvič omenjena sredi 13. stoletja v seznamu vasi, ki so spadale h koprskemu komunalnemu ozemlju kot Bixuiza.⁵

V času, na katerega se nanaša pripoved, je v vasi živelo okoli 160 ljudi v 35 domačijah (leta 1900 — 164 preb., 1910 — 165 preb., 1931 — 156 preb.).⁶ Glavni vir preživljanja je bilo kmetijstvo. Zaradi raznoličnosti vaškega ozemlja — obsega kraški svet v višinah od 330 do 430 m na severu in severovzhodu, osrednji del